

**A KOMÁROMI
MAGYAR SZÍNÉSZET
TÖRTÉNETE**

1811—1941.

Írta:

DR. BARANYAY JÓZSEF

KOMAROM, 1941.

Különlenyomat
a Komáromi Lapok 1941. évi
62. évfolyamából.

UNIO-nyomda Komárom, 1941-5732.
A kiadásért felelős: Dr. Baranyay József.
A nyomásért: Metlesich Kálmán.

Ha száz évet visszalapozunk a komáromi színészet történetében, csodálkozva látjuk, hogy akkor nem egyszer gyöngyélete volt a magyar színészetnek Komáromban. Ezek a kedves dolgok azonban később megváltoztak és volt idő, amikor a nyomorgó komáromi színészetéről írtak sok szomorú esetet.

Száz évvel ezelőtt a jó komáromiak véltelkedve pártolták a magyar színészetet és magukat a színészeket is. A vármegye, a város legelőkelőbb családai örültek, sőt valósággal büszkék voltak arra, ha egy színésznőt vagy színészt magukhoz vehettek a sziniévad alatt teljes ellátásra, ami egyenlő volt a tejben-vajban való fürdetéssel.

Az első magyar, országos hírnévre szert tett operai primadonna, Déry Istvánné szül. Széppataky (Schenbach) Róza is élvezte száz évvel ezelőtt ezt a nagy komáromi vendégszeretetet. E csodás idők csodás alakjainak egyike volt ez a széplelkű, csupaszív

asszony, akiről már annyit írtak, regényt, színművet és operettet is. Kedves, nőies és megkapó közvetlenséggel ír memoárjaiban a komáromiakról és azok elragadó vendégszeretetéről. Ő például a város és a vármegye egyik legelőkelőbb családjánál, az Asztalos családnál lakik és étkezik, valahányszor Komáromban vendégszerepel. Az egész ház dédelgetett kedvence és áldott, kedves eselszövésekkel tudják meg, hogy mi a kedvenc étele Déryné ifjasszonynak és azzal kedveskednek neki.

Dehát micsoda más idők voltak akkor, más a levegő, mások az emberek és az erkölcsök. Déryné egyszer megbotránkozva írja naplójában, hogy kitudódott az egyik színésznőről, hogy a társulat egyik férfi tagjával együtt lakik. Az egész társulat megbotránkozik és a bűnösök kigolyozásáról tárgyalnak, de nem lehet végrehajtani, mert a két bűnös a társulat nélkülözhetetlen tagja.

Azóta romlottak az erkölcsök. Ma ezen senki se botránkozik meg és megszokott dolognak tartják, különösen a színészvilág tagjai.

Déryné Komáromban nemcsak a polgári lakosságot hódította meg, hanem a várőrnagy, Ernst József és felesége is rajongtak érte. Gyakran meghívják ebédre és elhalmozzák a figyelmesség száz és száz jelével. Kocsit küldenek érte, elébe mennek, virá-

got küldözgetnek neki és tüntetőleg tapsolnak játékának. Egyszer is az őrnagyéknál van Déryné ebéden. Meglepődve veszi észre az ifjasszony, hogy az asztal alatt az őrnagy úr a térdét nyomogatja. Azt hiszi, hogy ez csak véletlenség lehet és térdét odébb húzza. De tévedett, mert a szerelemre lobbant őrnagy utána nyúl és folytatni akarja Déryné térdén a szerelmi valamóást. Erre Déryné felugrik és elkiáltja magát:

— Őrnagy úr, ne nyomkodja a térdemet!

Az őrnagy majd a föld alá süllyed szégyenében, az őrnagyné össze-vissza csókolja a drága asszonyt és ettől fogva barátságuk még szilárdabb lett.

Úgye mondom, egészen más világ volt a száz év előtti, mennyivel jobbak az erkölcsök...

Történelmi nevű családok felhívást küldtek szét a magyar színészet pártolására.

Száz évvel ezelőtt sem volt Komáromban állandó hajléka a magyar színészetnek, amelynek a német katonaság által dédelgett német színészettel is küzdenie kellett.

Az első magyar színelőadásokat a Városház-téren, a mostani Klapka-téren levő gróf Zichy-féle házban (a későbbi Weisz, most Klein-ház) tartották. Ebben a Zichy-házban volt egy nagy terem, amelyben a táncmulatságokat szokták tartani. Ennek a teremnek a bérlője színpadot építtetett a

teremben és az érkező szintársulatoknak bérbe adta. Az épület nagyon jó helyen volt, a város közepén, rosszul, de mégis kikövezett piacon, ami nagyon fontos volt, amikor a messzebb lakók a nagy sár miatt nem egyszer nem mehettek színházba.

Az is megtörtént, hogy ugyanott ütötték fel tanyájukat a német színészek is és akkor fölváltva játszott a magyar és a német társulat. Később ugyanezen ház udvarára költözött a színészet. Volt ugyanis az udvaron egy hatalmas, raktárszerű alkotmány, ennek az emeletén ütöttek tanyát Thália papjai és papnői.

Ezen a szinpadon a Bánk bán szerzője, Katona József is fellépett többször. Szerelmes volt Dérynébe és hogy családjá ne szégyelje az ő színészkedését, álnév alatt lépett föl. Katonának a Bánk bánon kívül a Luca széke című darabját is előadták nálunk Szinnyei József naplójegyzetei szerint. Katona a saját darabjain kívül Shakespeare-drámában is föllépett és pedig jelentős sikerrel. Álneve a színlapon Szinnyei szerint »Idegen« volt.

A színésznőkbe szerelmes ifjaknak az imádott hölgy után való szökései elég gyakoriak voltak Komáromban. Így pl Frankenburg Adolf, a neves író fiatal korában szintén Komáromba szökik szerelmese, Hivatal Anikó primadonna után. Frankenburg emlékirataiban sokat ír a komáromi színé-

szetről. Azt mondja, hogy a legtöbb színész családi viszály miatt hagyta el övéit, vagy szerelmi csalódás révén jutott a színészek közé, vagy olyan leányt akartak vele elvétenni, akit nem szeretett. Volt eset, hogy az apa papi pályára szánta fiát és megesett, hogy a papjelölt unokával ajándékozta meg a családot. A bős apa haragja elől Komáromba szökök a színészek közé. A nők közül sok volt, aki szintén a kényszer és az érdekházasság elől menekült a kulisszák közé. A színészbe, a színésznőbe való belehabarodás is sokat vitt a szinpadra.

Amikor Frankenburg 1828-ban Komáromban járt, a színigazgató Fülöp Imre volt. Társulatát elég rendesnek mondja Frankenburg, aki találkozott olyan társulattal is, hol a tagoknak alig volt ruhájuk, de azért az utcán hegyke, büszke léptekkel sétáltak.

Az akkori társulatok sokat adtak a tagok tisztességére. Egyszer Erdély felé jár a társulat, amikor az egyik tagról az a hír terjed el, hogy a veszprémi lelkésznek elvitte egyik könyvét. A gyanúsított színész 60 mérföldet gyalogolt vissza, hogy megmutassa a lelkésznek azt a polcot, ahová ő a keresett könyvet tette, de a lelkész pont ott nem kereste. A nélkülözésekkel telt gyaloglás után aztán tisztán állott a gyanúsított színész becsülete.

A Zichy család a nagytermet és az udvaron levő bódét legtöbbször ingyen adta át

a színészeknek és a bérlőt mással kárpótolta. A raktárféle épület se sokáig adott menedéket a színészetnek. A faalkotmányt lebontották és zsidó templomot építettek helyére.

A komáromi színészet ismét hajléktalan, de nem sokáig. A város rendezi a tűzrendészetet, tűzoltószerszámokat szerez be és nem elégszik meg a városháza folyosóján elhelyezett csöbrökkel és bőrkannákkal, hanem két fecskendőt vásárol. Ezek elhelyezésére az úgynevezett régi temető felett, az akkor disznópiacnak, majd Rozália, most Kossuth-térnek nevezett térségen, a tér közepén, az akkori Szombathy, most Jókai-utca és a Tolnai-utcával egy vonalban házat építtetett a város. Ezt az épületet mázsaháznak hívták, mert itt mázsálták a sót és a vásári árut. Ennek a végében helyezték el a fecskendőket.

Itt, ebben az épületben, amelyet a múlt század ötvenes éveiben bontottak le, amely ott állott, ahol a mostani mázsaház, — talált otthont a magyar színészet. Elég alkalmas hely volt a színpad felépítésére és pár száz néző befogadására.

Ebbe a színházba vitték el negyedfél éves korában városunk nagy szülöttjét, Jókai Mórt. A kis Móricnak annyira megtetszett az előadás, hogy amint nővére, Eszter, férjezett Vály Ferencné elmondja, folyton beleszólt a darabba és amit a színészek a

szinpadon mondtak, azt ő utánuk kiabálta. No, de aztán nem is vitték el többet színházba.

Egy ideig a komáromi színészet az Erzsébet-szigeten talált otthonra. E szigetről id. Szinnyei József azt írja, hogy Arany-szigetnek hívták az aranymosásról, amely akkor tájban igen virágzott a szigeten. Ezen az Arany-, most Erzsébet-szigeten a szigeti nagy fa mellett volt egy nyitott aréna. Itt játszottak a színészek, de a hely nem volt nagyon alkalmas. A délutáni előadásokat a nap heve, az estélieket a szűnyogok veszedelmes hada, esetleg a hűvös szél tette tönkre. A külső zaj is zavarta az előadást, nem egyszer pedig az eső mosta el az egészet.

Gondoskodni kellett tehát egy alkalmasabb helyről. Ugyancsak a szigeten az akkori repülő híd vége közelében volt egy pajta. Ide rakták be a hídhoz szükséges felszereléseket. Ide költözött a magyar színészet. Szinpadot és a nézőteret egy komáromi mecénás, id. Szinnyei József édesapja, aki szitásmester volt, rendezte be a saját költségén.

A régi komáromi színlapok szerint a magyar társulat többször játszott Szarka János úr kastélyában vagy pedig a kertjében levő faépületben. Ez a kastély a főgimnázium és a polgári fiúiskola között elterült nagy kert közepében volt. Én gyerekkoromban

még láttam ezt az omladozó épületet. A kertet egy ismerős kertész bérelte. Bár szigorúan tiltották, hogy az omladozó házba bemenjünk, mi gyerekek, ha szerét tehetük, beosontunk oda, mert a billiárd szobában egy kikezdett üvegesillár üvegdarabjai voltak ránk nagy vonzóerővel. A roskadozó mennyezet már egészen legörbült, úgy, hogy ha föllálltunk a szüette billiárdasztalra, mi apró, ökölnyi gyerekek elértük és tördeltük a mármarosi gyémántból és hegyi kristályból összeállított csillárt. A mennyezet minden pillanatban ránk szakadhatott volna, de hát gyerekésszel törödtünk is mi az életveszedelemmel. Ebben a kastélyban, amelynek romjait a polgári iskola építésekor hordták szét, játszott a magyar színeset. Szarka János után nem maradt egyenes leszármazott, valami távoli rokona örökölte ezt az ingallant Pápáról. Ez nem törődött az épülettel és az bizony lassan összeroskadt. A kertben filagóriák voltak tréfás falfestményekkel. Ebben tanultak a színészek a színiévad alatt. Szarka János uram különben nagyon szerette a tréfát. Egyszer a bécsi személyhajót megállította, amikor az a monostori szőlője előtt elhaladt. Szalmával kitömött és felöltöztetett bábukat deresre húzva püfölték a hajdui, amikor a személyhajó közeledett. Hogy a látszat jobban megfeleljen a valóságnak, a bábuk helyett az ütlegelő hajduknak kel-

lett jajgatniok. Amikor a hajó egész közel volt, a felöltöztetett babukat a vízbe dob-
ták. A hajó közönsége sikongatva köve-
telte a kapitánytól, hogy állítsa meg a
hajót és mentsék ki a szerencsétleneket.
A hajó meg is állott, de hamarosan kitünt
Szarka uram, a színészpártoló komáromi
úr turpissága és a hajó tovább ment.

Id. Szinnyei József a Bach-korszak című
naplójegyzeteiben azt írja, hogy ezek
a bábuk nem szalmával kitömött ruhák
voltak, hanem amikor a Nádorvonal épí-
tések elárverezték a Kálvária lából fara-
gott szentjeinek szobrait, azokat Szarka János
uram vette meg és ezeket öltöztette köpö-
nyegbe és dobatta a vízbe egyik monostori
szüret alkalmával. Ezen a szüreten ott
volt Bajza József és Vörösmarty Mihály
is. Néhány nap mulva az Augsburger Allge-
meine Zeitungban azt olvashatták az érze-
keny szívű németek, hogy Magyarországon
Komárom körül egy fűrt szállólopásért
agyonütik az embert. Ezzel Szarka uram
a magyarok rosszhírnevét segítette elő, bár
akaratlanul. A színészeknek nagy mecé-
nása volt ez a különös ember, aki mindig
vörös mellényt viselt, azért egyszer így
szóltatta meg Vas Gereben: »Sohasem lát-
tam vörösbegyű szarkát!« Szarka uram így
vágott vissza: »Én se láttam sárgaréz-
ből vasgerebent!« T. i. Vas Gerebennek sárgás-
vörös szakállja volt.

A színészeknek, különösen ha rosszul ment nekik, mindig nagy barátja volt. Egyszer, amikor ő adott hajlékot Thália papjainak és papnőinek és a primadonna jutalomjátékát tartotta, megvette a nézőtér összes jegyeit. Ő maga a nézőtér közepére ült kardosan, kalpagosan és eljátszatta magának az egész darabot.

Az ő hajlékában jó dolguk volt a színészeknek. Magában a Szarka-telken is el lehetett szórakozni. A sok kerti filagórián kívül, amelyek közül még gyerek koromban én is láttam egy-kettőt, lovagvárat is építtetett kertjében. Tornya is volt és minden délben harangoztatott. Volt a hatalmas, nagy kertben egy pagoda is, szintén toronnyal és azon órával. Ezt a pagodát id. Szinnyei József is megnézte. A házigazda nagy szívességgel fogadta őket és megmutatta a furcsa épületet, amelyet Szarka unitárius templomnak nevezett. Volt benne egy nagy terem és sok apró szoba, amelyekbe több fokú lépcsőn lehetett fölmenni. A falak mindenütt tele voltak képekkel. És bizonyosan nem szenteket ábrázoltak ezek, mert amiket én láttam gyerekkoromban a kerti filagóriákban, bizony azok nagyon csintalan képek voltak. Megjegyzi Szinnyei József naplójegyzeteiben, hogy Szarka uramról és bohókás tetteiről köteteket lehetne írni. Egyszer télen, tisztújítás alkalmával Bachusnak öltözött föl és

a szánkóra helyezett száz akós hordóra ült és 24 ökörrrel vontatta a szánkót a város utcáin. De azért a sok csintalan tette mellett nem feledkezett meg a kegyeletes dolgokról sem és a komáromi ref. templomnak harangot ajándékozott, Szinyeyei szerint az egyik harangon olvasható a neve és címere is látható.

Szarka uram kastélyán kívül még sok helyen játszottak a magyar színészek. Így 1849. május 27-én megkezdí Komáromban Pázmány Mihály színigazgató előadásait a szigeten egy páholyszerű színikörben, majd a társulat a Csirke-kertbe költözik át. Pázmány igazgató megcáfolta azt az ősi mondást, hogy fegyverzörejben hallgatnak a múzsák, mert ebben az időben ugyancsak ropogtak a puskák, dörögtek az ágyúk és esattogtak a kardok. Pázmány színigazgatóról érdemes följegyezni, hogy a jövedelemből mindig juttatott a sebesült katonáknak.

Valamikor a mostani Vársor-utcát Vágó-utcának hívták és mindakét sora ki volt építve, de amikor a tisztipavilont, vagy ahogy újabban nevezik: tisztipalotát építették, az egyik házsört egészen lerombolták. A lebontott épületek között volt az Arany-sas vendéglő. Ennek a nagytermében is játszottak a magyar színészek valamikor.

Egyszer a Rozália-, most Kossuth-téren az egyik Beöthy-házban talált otthont a magyar színészet.

1852. június hatodiki kelettel azt olvasuk Szinnyei naplójában: »Séta közben megnéztük az épülőfélben lévő nyári színházat. Igaz, hogy deszkából van összeütve, de a hely kellemes az angolkertben (a mostani Anglia), az épület szerkezete is elég jó. Amint halljuk. Szabó társulata jön hozzánk, amely meglehetősen» — írja Szinnyei. A színpadnak csak a színpadi része és az öltözők voltak fedve. A nézőtér szabad volt és nem egyszer elmosta az eső az előadást, de jóidőben nagyon regényes volt a nézőtér a sűrű akácfák közepette — teszi hozzá Szinnyei. Az előadás megtartását zászló kitűzésével jelezték itt.

Ez a színpad valószínűleg leégett, vagy lebontották, mert az újabkori színpadok az Angliában a lovarda közelében nem vezethették vissza a multjukat olyan messzire.

Az állandó színház építése már régóta benne volt a komáromiak terveiben. A mult század harmincas éveinek végén alakult komáromi kaszinó is fölvette ezt a programjába és a színészetnek nagy pártfogója volt. A Komáromban játszó Kilényi színgazgatónak és Latabár színésznek például megengedték, hogy a kaszinóba úgy járhattak, mintha annak tagjai lettek volna. Az állandó színház terve még most is a megvalósítás előtt áll és igen kevés re-

ménnyel kecséget, hogy hamarosan megérje azt Komárom. Ha 1914-ben nem tör ki a világháború, valószínűleg testet ölt a terv. Az akkortájban épült Kultúrpalota terveinél erősen figyelembe vették, hogy az csak hangverseny céljaira szolgálhasson, mert hiszen hamarosan lesz Komáromnak állandó kőszínháza. Az Angliában lévő nyári színekör igen alkalmas hely volt és kellemes. Nagy nézőtere, hatalmas karzata, páholysorok, lesüllyesztett zenekar eléggé kielégítette Komárom igényeit és sok-sok kedves színházi estét élvezett ott végig a komáromi közönség. Hogy a tervezett kőszínház mielőbb megvalósuljon, gyorsan lebontották ezt a színekört, de aztán jött a mindent elsöprő háború. A háború alatt két nyáron a lovardában építettek egy kisebb színekört, de a rossz akusztika miatt csak a színpadhoz közel ülők hallották az előadást. Aztán a Kat. Legényegylet, a Jókai Egyesület Kultúrpalotája, a tisztipavilon nagyterme, ahol most a mozi van és a Kisduna mellett, a már lebontott Maitz-féle mozihelyiség, a Dalegyesület, a ref. Kollégium, a Baross utcai Dózsa-féle sörcsarnok emeleti nagyterme adott újabban helyet a magyar színésznek. Milyen jó volna, ha a sétatéri nyári színekör még megvolna!

Valamikor rövidebb ideig játszottak a magyar színészek a Fekete sas és a Fekete

farkas vendéglőkben. Ez az utóbbi a Mege-utca sarkán volt. Később a kaszinó is odaköltözött.

1852. év telén a nyári színekörből a színészek Szinnyei József sógora, Beöthy Zsigmondnak a (negyeházával szemben levő házában az emeletére vonultak. Itt nagyon szűk volt a hely. A színpalak mögött a színészek is alig fértek el, nagy bánatára a komáromi aranyifjúságnak, amely nem udvarolgathatott felvonásközökben a színésznőknek. Ezt Szinnyei József is többször fájlalja naplójában. Akkor Mátrai Laurába volt szerelmes, de annak huga, Mari inkább érdeklődött iránta. Mindakettő nagyon fiatal, 16—17 éves színésznő volt.

Néha kisebb, faluzó társulat a Szt. András templom mögött lévő Nagy csizma vendéglőben is játszott. Ez a vendéglő Nemeszeghy eszismadiamester kocsmája volt és innét kapta nevét. A színészek mulatni is szívesen mentek oda akkor is, amikor másutt játszottak.

Ami a színház utáni mulatozásokat illeti, azokra mindig volt elég sok alkalmas vendéglő, kocsmá és kávéház a Nagy Csizmán kívül. A mostani Baross utcai Dózsa-féle vendéglőben volt a Csóka-féle kávéház a múlt század harmincas éveiben. Később Nérei vette át. Ennek emeletén is tartottak színelőadásokat régebben is. A mostani Központi kávéházat 100 évvel ezelőtt Mayer

tartotta fönn. A szabadságharc alatt a magyar színészetnek helyet adó Csirke-kert a mostani Sportegylet szomszédságában volt és a színiévad alatt itt is jó bort mértek. A régi dunai Rév-utca sarkán, a mostani Baross-utcában is volt kávéház, a későbbi Jelinek-féle. A Jelinek kávéháznak a bejárata a Duna-soron volt és előtte nagy üveges előcsarnok, amelyet a komáromiak nagyon szerettek még forró kánikulában is. Izzadtak, de üveges házban szórakoztak. Szóval, aki az előadás után nem akart azonnal hazamenni, volt alkalma eltölteni az idejét.

Száz évvel ezelőtt a komáromi közönség nagyon szerette a sokatmondó színdarab-címeket. Rendszeren a darabnak több alcíme is volt. A színdarabok válfajait ilyen nevekkel különböztették meg: tüneményes, mulatságos, érzékeny, vitézi, szomorú, varázsjáték, nézőjáték és ezekhez hasonló jelzőkkel. A Boldogasszony temploma harangozója című darabot »Évrajzi regényes drámá«-nak nevezi a színlap. De legborzalmasabb címe volt annak a darabnak, amelyet 1827-ben adtak Komáromban. A darab címe: »Kakanbukiforniburgyeninómen«. Ez a 27 betűből álló egyszavas című darab valami borzalmas vígjáték volt 3 felvonásban. Ha valami kabarészerű előadást tartottak, akkor annak »muzsikai estvéli üdülés vagy időtöltés« címet adtak.

Ilyen kifejezésekkel is találkozunk a régi színlapokon: rományos nézőjáték, tábori érzékeny játék, udvari vígjáték, nemzeti vítézi játék, tüneményes víg tréfa stb.

A karmestert muzsikai igazgatónak, az ügyelőt felvigyázónak, a rendezőt teátrum-mesternek vagy színmesternek, a színlaposztót cédula hordozónak, a kellékest a szükséges szerek fölvigyázójának, a ruhá-tárost ruhagondozónak nevezték.

A látványos darabokért rajongtak első-sorban a jó komáromiak. Az élelmes szí-nigazgatók ezt siettek is kihasználni. A szí-nlapokon jelezték is, hogy mi mindent lát-hat a darabban a közönség. A társulat egyik tagjának valósággal pirotechnikusnak kellett lenni, aki a salétromot, a faszenet, gyantát törte, keverte, hogy a görögtüzes illumináció, a fényben ragyogó tabló, az élőcsoportozat minél fényesebben sikerül-jön.

Alig volt olyan darab, amelynél ne ígér-tek volna valami szenzációt, minők voltak az egykori színlapok szerint: lányok által adott sortűz, csillagokat szóró ágyú, ágyú-dörgés, ágyúlövés, tűzpróba, eléghetlenség, tüzes kanócevés, nyirfahéj hangszer, tábló, görögtűz, vízesés, tűzokádó hegy, várostrom, puskaporos torony fölrobbanása, az égő po-kol, várostrom, tüzeső, mennykő és csil-laghullás, várégés, égő város és ehhez ha-sonló ígéretekkel csalták a színházba a

jó komáromiakat, akik szívesen vették, ha felvonásközben, a szünetek alatt is szórakoztatták őket. Így aztán gyakran olvasuk a színlapokon, hogy »átutazóban lévő« művész, bűvész, a pirotechnikus őse: a tüzes kanócot evő tűzember, a tűzkirály, erőművész, zenebhóc, kötél tánccsónó, kígyóember, szemfényvesztő, hegedű-, cimbalom-, fuvolaművész szórakoztatja a felvonásközökben az igen tisztelt publikumot.

Ami az »eléggetetlenséget« illeti, az nem volt olyan kis dolog, amint id. Szinnyei József írja, a bűvész és a bűvésznő forrásban lévő ólomban megmosta a kezét, vagy beleállott meztelen lábakkal a forró ólomba, aztán a nyelvére is öntött az izzó folyékony ólomból. Ilyen borzalmasnak látszó mutatvány még most is hat, amikor köz tudomású dolog, hogy a bűvész előre bekeni kezét, lábát, nyelvét rossz hővezető szerrel és így nem érez fájdalmat, de száz évvel ezelőtt ezt kevesen tudták és a közönség bámulata óriási volt.

1852-ben a komáromi színészekkel szereplő bűvész Szinnyei Józsefet is megtanította sok bűvészmutatványra és a társaságokban igen nagy sikert ért el azokkal. A bűvész a betanításért díjat szedett és több eszközt adott át, amelyek a bűvészmutatványokhoz kellettek.

A megnyitó előadás színlapját maga az

igazgató hordta szét a színlaposztóval. Ekkor mutatkozott be a tehetősebb családoknál és kérte azok pártfogását. Jutalomjátéknál a jutalmazandó tette ezt.

Száz évvel ezelőtt igen fontos szerepet töltött be a színházi sűgő, nem azzal, hogy a szerepnemtudásnál megmentette az előadást. Nem! Száz évvel ezelőtt szerepet nem tudni ismeretlen dolog volt a magyar színházban. A színházi sűgők igen sok kultúrtörténeti eseményt mentettek meg az utókor számára és nagy irodalmi érdemeket szereztek. Ők adták ki az úgynevezett sűgőkönyveket, amelyek színházi, színműirodalmi és kultúrtörténeti szempontból felette értékes termékei a magyar irodalomnak. A színházi sűgők ugyanis kis könyvecskéket adtak ki nyomtatásban. Ezekben felsorolták a társulat tagjait, szerepkörüket, az előadott darabok címeit, válfajait, szerzőit. Ezekből a sűgőkönyvekből sok-sok adatot megtudunk a régi magyar színházról. Ilyen sűgőkönyvet Komáromban is nyomattak néhányat. Így többek között Fekete Lőrinc komáromi sűgő 1819. és 1820-ban is kinyomatott nálunk ilyen sűgőkönyvet.

A fenti sűgőkönyvnek teljes címe: »Magyar játékszíni almanak, mely a nemzeti játszó társaság által szabad királyi Rév-Komárom, Győr, Szombathely, Pozsony, Sopron, Kis-Márton és Zalaegerszeg váro-

sokban az 1820. Esztendő Boldog Aszszony Havának 1-ső napjától fogva előadott Játékoknak neveit foglalja magában. Készítette Fekete Lőrincz, a Nemzeti Szín-Játszó Társaság Sűgőja — Rév-Komáromban, Özvegy Weinmüllerné betűivel, 1820.»

Az Almanakot a »nagyméltóságú, méltóságos, főtisztelendő, nagyságos, tekintetes és vitézlő n. hazafiaknak és az egész közönségnek ajánlja a n. j. társaság sűgőja«. Mottóként Horátius egyik versének 3 sorát közli a szerző, majd az Előljáró Beszéd következik. Költői képből szól arról a »Csillagról«, amely fölfelé emelkedik az Ég boltizattyára, hogy onnan fényes sugaraival a Magyar Eget előmutassa stb.

Két vers következik. Az egyik: »A nagy-lelkű magyar nyelv Pártfogóihoz«, a másik »Az új esztendőre« címet viseli. Komáromról is megemlékeznek ezek a versek ilyenformán:

— — — Komárom, Győr,
Láttuk, hogy a régi
Árpádnak nem vagytok
Pártos maradéki.

—
Tapasztaltattatok
Velünk, hogy miként vér
Bennetek nyelvetek
Eránt a Magyar vér.

Fekete Lőrinc uram ilyen szépen dicsérte meg a jó komáromiakat!

A sűgőkőnyv aztán közli a színtársulat tagjainak a névsorát. Igazgató volt nemes Kilényi Dávid. Köztük van a nevesebb színészek közül Szentpétery Zsigmond, Déryné.

Déryné akkor már az egész országban ismert jeles színésznő volt. Kitűnő énekesnő, de azért más szerepeket is szívesen játszott. Komáromba Miskolcraól szerződött Kilényi társaságához. Itt 1820-ban, január 24-én lépett föl először. Déryné naplójegyzeteiben már nem emlékszik, hogy melyik darabban libbent először a komáromi közönség elé, de Fekete Lőrinc sűgőkőnyvéből ezt is megtudjuk. Az Uj hold, vagy a Vasárnapi gyermek című opera volt ez. Déryné az első csapásra meghódította a komáromiakat.

A sűgőkőnyv aztán időrendi sorban közli a Komáromban előadott darabok címeit.

Száz évvel ezelőtt Komáromban a színelőadás kezdetét nem kisebb dologgal jelezték, mint mozsárágyúlővéssel. Komlóssy Ferenc komáromi szíinigazgató előzetes színházi jelentéséből olvassuk 1833-ban: »A Szigetbe állított és a szűkségesekekkel ellátott, pontosan díszesített, rendes ölésekkel minden megkívántatott alkalmatossággal ellátott arénában megtartandó előadásaink kezdetét hat mozsárágyú lövéssel fogjuk hirdetni.«

Rendes körűlmények között jóval az elő-

adás kezdete előtt kezdték már sütögetni az ágyút. Ezzel akarták figyelmeztetni a távolabb lakó színházlátogatókat, hogy jó lesz már készülődni. Ha a hetes esők nem tették tönkre a kövezetlen utcákat, akkor a lövésekre elkezdett szállingózni a közönség a színház felé, de nagy sár idején a Gombai-sor és a Vár-sor színházat szerető közönsége csak szívfájdalmat érzett minden lövésre, mert nem nézhette végig a szerelmes királyfi és a tündérkisasszony megható történetét.

Amikor a szigeti nagy fa melletti fedetlen arénában játszottak, nagy esőkor nem is pazarolták a puskaport, az előadást úgyse lehetett megtartani. Hallgatott a morszárágyú, amellyel a gőzhajó érkezését is szokták jelezni. Egyszer azonban a váci állomáson az ágyúzástól tűz keletkezett és attól fogva a gőzhajó érkezését nem jelezték ágyúzással.

Ellrich Ágoston német festő 1820-ban erre járt Komáromban és főlemlit egy érdekes esetet a színész életéből. Az egyik drámai hősnő jutalomjátékra készült és azzal akarja megindítani a komáromi közönség szívét, hogy a színlapra rányomatta, hogy ő másállapotban van, minden pillanatban várja a szülést, hát kéri a nemes szívű közönséget, hogy támogassa jutalomjátéka alkalmából. Hogy a humor még nagyobb legyen, a Fausztot adták és

a karcúságát alaposan elvesztett naiva Margitot adta a darabban. Az utazó azt már nem jegyezte föl, hogy a szegény hölgy telt ház előtt játszott-e?

Már nem ilyen tragikus az a jutalomjáték, amelyet jóval később, 1888. október elsején hirdetnek a komáromi színlapok. Gárdonyi házassági jutalomjátékáról van itt szó. Gárdonyi Antal a színlapon jelzi, hogy az ég egy szellemes és kedves menyasszonnal ajándékozta meg. Boldogságát csak tetőzi, hogy színész kollégái nászajándékkul színdarabot rendeztek az ő és menyasszonya javára. Kéri a közönséget, hogy minél számosabban tiszteljék meg az előadást. Schiller öt felvonásos drámáját: »A haramiák«-at adták. Ez volt a Völgyi György színingazgató társulatának búcsúelőadása is. A színlapon a színingazgató búcsúzik Komáromtól és hálással köszöni a pártfogást. Ekkor a színészek a Nérei (most Dózsa) vendéglő emeletén játszottak.

A fent említett Gárdonyiról dr. Kiss Gyula is megemlékezik följegyzéseiben, mint kitűnő komikusról és intrikusról. Gárdonyi különben Komárom megyében, Kömlődön született, családi neve Kövesdy volt. Az akkori helyi sajtó megemlíti a boldog menyasszonyt is, Gárdonyi Tatáról Szerkes Mariskát, a Tata Tóvárosi Híradó szerkesztőjének a nővérét vette nőül. A hymenhírben olvassuk, hogy Gárdonyi egyben rendező is volt a színháznál.

Jaj volt azonban a komáromi magyar színészetnek, ha a városi tanács egyidőben adott engedélyt valami csepürágónak. Ilyenkor a komáromiak inkább mentek a mutatványos bódéba, mint a színházba. Komárom már akkor is jobban szerette a cirkuszt, mint a színházat. Ilyenkor aztán szegény magyar színészek egészen leégtek.

Amikor Déryné ifjasszony utoljára járt Komáromban, éppen ilyen szomorú eset történt.

Déryné a múlt század harmincas éveiben szerepelt utoljára Komáromban Fekete színtársulatánál. »Mikor Komáromba megérkeztem — írja naplójában — játéknapló lévén, mindjárt kezdődött az előadás: »Lázár a pásztor«-t adták. Nem is mutatam magamat, beszálltam a fogadóba, szobát nyitattam, elhelyeztem podgyászomat s nem keresve az igazgatót, gondolván, most nagyon el lesz foglalva, nem zavarom. Elmentem a színházba, jegyet kértem, de valahogy megismert, tán valahol a régibb korból, s nem fogadta el a cassir a zárt-hely árát. Beültem a helyemre. Bizony könnyen belehelyezhettem magamat: parányi szálában még parányibb színház. Jaj, de megijedtem, a nézők gyéren!«

Az előadás után tudja meg Déryné, hogy a társulatnak nagyon rosszul megy. Az igazgató nincs is Komáromban, Győrbe ment, itthagyván a társulatot a legnagyobb

nélkülözések között. A Komáromban maradt társulat Dérynével együtt Tatára rándul át szerencsét próbálni. Ott az uradalmi tiszték a legnagyobb szeretettel pártolják az előadást, de olyan kevesen vannak ezek a pártfogók, hogy ott se maradhatnak sokáig, visszajönnek Komáromba.

»Nagy baj van — írja Déryné —, éppen itt, a színház mellett épített egy német egy roppant nagy bódét, s ott bűvészkedik. »Tíz krajcár a belépő díj, uraságoknak tet-szés szerint.« Ráncigálja, táncoltatja dróth-alait. Midőn a színházba kellene jönni, itt megy el előttünk a közönség, s nem a színházba, hanem a bódéba tolong. Tömve van a bódéja mindennap. Kívülről a bódéja tele van festett képekkel raggatva, tele bor-zalmas kifejezésű képekkel, hogy miképen győzi le a sárkány az ördögöt stb. Ez nem jó izlést árul el a közönség részéről — jegyzi meg nagyon helyesen a csalódott Déryné. A játékok jól mennek, de a nézők csak a bódéba sietnek. A butkás még mindig ott koketiroz a kalitka kis színházzal szemben és még mindig nagy közönség-gel. A gyűrűim már ismét filozófiát tanulni beültek egy zálogosnéhoz.«

Csak az vigasztalja Dérynét, hogy egy régi, kedves ismerőse is volt a társulatnál, Egressy Béni, aki éppen akkortáiban nősült Komáromból, egy jócsaládból való kisasz-

szonyt vett el. Sajnos, Déryné nem jegyezte föl a család nevét.

Szorult helyzetében sokszor eszébe jutnak Dérynének az előző komáromi szereplései. Eszébe jut Asztalos fiskális uram, akinek az édesanyjánál, özv. Asztalosné asszonynál lakott, akinek Eszter leánya volt a legjobb barátnöje. Minden vasárnap a kedvenc ételére, lueskos pástétomra volt meghíva Asztalosékhoz. Ezt a pástétomot Eszter kisasszony is nagyon szerette. Eszébe jut Sárkányné tekintetes asszony is, aki szintén nagyon szerette Dérynét. A próbák végeztével már ott várta Dérynét egyik fia, hogy »csak jöjjön már, mert tegnap óta nem látta a mama«.

Hogy mennyire szerette a komáromi intelligencia Dérynét, kitűnik abból a szíves marasztalásból, amivel Dérynét tartóztatták, amidőn távozni akart a Komáromban működő Kilényi társulatától. Asztalos fiskálisék fényes vacsorát adtak, amelyre hivatalos volt Dérynén kívül sok előkelő városi és vármegyei család. A házigazda, családja, a színigazgató, a vendégek egész estén át nem tettek mást, mint kérték, kérlelték, hogy ne hagyja itt Komáromot, de Déryné megmakacsolta magát, nem hajlott a kérő szóra. »A színész sorsa jönni, menni, mi még találkozhatunk« felelte a kérő szavakra. Az urakat annyira bántotta ez a megátalkodás, kérésük sikertelensége,

hogy a búcsúzás végső percei kissé hűvösek voltak. Déryné innét Székesfehérvárra ment.

Eszébe jut komáromi nehéz helyzetében ez a megátalkodás és azt gondolja, hogy most azért veri a jó Isten, mert akkor nem hallgatott a komáromiak kérő szavára.

Amikor Déryné föllép, valamivel nagyobb közönség előtt játszik. Sokan még emlékeznek előző nagy sikereire, de a közönség zöme mégis csak a mutatványos bódéba tolong.

Nyomorog az egész társulat, nyomorog ő is. Nemcsak a gyűrüi, hanem az összes ékszere zálogba jut. Így tud elmenekülni Komáromból. Nagyon bántotta Déryné, hogy a komáromi publikum, amely őt dédelgetett kedvencként ünnepelte évekket ezelőtt, egy csepürágó kedvéért gyér, vagy üres nézőtér előtt engedte játszani. Amidőn megtudja később, hogy a Komáromban elzálogosított ékszereit a zálogosné állítólagos halála miatt nem tudja visszaszerezni, mintegy örül, hogy ennek az utolsó komáromi szereplésének aktáit végleg lezárhatja. Kevésszer csalódott úgy, mint itt, Komáromban.

Vérmes reményekkel jött ide Déryné. Elfelejtette, hogy a remény legtöbbször csalóka. Hej, pedig hányszor énekelt a darabok végén a görögtüzes illuminációban, a tablóban, hogy:

Földiekkel játszó égi tünemény,
Istenségnek látszó csalfa, vak remény!

Talán, ha a jövőbe láthatott volna Déryné, kissé megvigasztalódott volna, mert egy másik nagy csillag, a nemzet csalogánya szintén így járt a kőszűz városában, Komáromban. Pár évtizeddel később, 1864-ben szintén mostoha helyzetbe jut Blaha Lujza, akkor még Kölesi Lujza néven szereplő művésznő, aki azt írja Komáromból első kérőjének, Beznák Vilmos főkapitányi irnoknak Esztergomba, hogy szüleivel együtt Vácról hajóval utaztak Komáromba Gárdonyi direktorhoz, de itt nagy nyomorúságban van részük. Budára, ahová leszerződött, kellene utaznia, de a nagy nélkülözések miatt ez az út nagyon is kétséges. »Várnunk kell — írja a nemzet csalogánya — amíg a sors kisegít a kényes helyzetből, melyben jelenleg vagyunk. Mi a legjobb egészségnek örvendünk, csak a mama gyengélkedik egy kicsit a sok gond miatt, amely jelenleg ránehezül.«

Szóval a jó komáromiak színpártolása ekkor is olyan gyenge lábon állott, mint Déryné ifjasszony utolsó komáromi szereplésekor!

A magyar színészek munkáját megelőzte a középiskolák tanulóiifjúságának működése az iskolában drámák előadása alkalmával. Komáromban is tartottak ilyen drámai előadásokat és pedig a jezsuiták gimnáziumában.

A jezsuitákat állítólag az Altbán grófi család telepítette le Komáromban 1625-ben, Pázmány Péter ösztönzésére. Hogy mikor nyílt meg a jezsuiták gimnáziuma Komáromban, arra nézve nincsenek pontos adataink. Annyi bizonyos, hogy kezdetben csak egy jezsuita szerzetes tanított ebben a gimnáziumban, a többi tanár világi volt.

Forrásaink szerint az első iskolai színjátékot Komáromban 1681-ben adták. A darab címe »Damielle ostroma II. Endre magyar király által« volt. Drabosovszky András alezredesnek annyira tetszett az előadás, hogy bőkezű adománya lehetségessé tette, hogy jutalmakat osszanak ki a szereplők között. Ezek az iskolai előadások kezdetben latin nyelven mentek, de később áttértek a magyar nyelvre. Az előadásoknak olyan nagy vonzóereje volt, hogy előkelő, gazdag főurak messze földről utaztak Komáromba, hogy végig élvezzék az előadásokat. Ha a főispán tiszteletére adták a darabot, akkor a költségeket a vármegye fizette. A kiállításra, ruhákra és díszletekre igen sokat adtak. 1707-ben új díszleteket festettek. Egyszer a ruhákat egyenesen Velencéből hozatták. A vallásos és történelmi témák között komáromi vonatkozású darabot is adtak ilyen címmel: »Komárom szüze kikoszarazza a kérőjét« és »A mesterség és a vitézség által megerősített Komárom«. Igen gyakran adtak magyar törté-

nelmi drámát, minők voltak: »Gejza, Szent István atyja« és »Imre, a magyarok királya«. Magyarul először 1765-ben játszottak a komáromi gimnáziumban. Egy görög-tárgyú darabot adtak »Codrus« címmel. Óriási, tomboló sikere volt a magyar előadásnak. Az egykorú krónikás naivitására jellemző, hogy azt írja, hogy mindenkit meglepett, hogy a görögök milyen jól beszéltek a színpadon magyarul. Tudniillik a szereplők görög jelmezben játszottak és a krónikás azt hitte, hogy azok született görögök.

Az utolsó iskolai előadás 1771-ben volt Komáromban. 1773-ban Mária Terézia föl-oszlatta a rendet.

A magyar színészet történetében föl van jegyezve, hogy Komárom mint téma szerepel néhány régi színdarabban. Így 1794-ben Budán és Pesten a magyar színészek előadták Mérey Sándornak »Tongor, vagy Komáromnak állapota a 8. században« című 3 felvonásos szomorújátékát, 1795-ben Ernyitől »A Pestre vándorolt szabó legény, vagy a komáromi nénikék« címűt 3 felvonásban.

Érdeemes följegyezni, hogy egyszer a németek kedvezni akartak a magyaroknak és ezek biztatására egy Nusöl József nevű bécsi német színész, bár nem tudott magyarul, szajkó módjára betanult két magyar darabot és 1802-ben Győrött, Tatán, Pápán, Budán és Komáromban is fellépett. Lehe-

tellen volt ezt az előadást végignézni és beszédét megérteni. A közönség már az előadás elején megszökött.

Az első hivatásos magyar színészek 1811-ben jelentek meg először Komáromban. Akkor a színészetet nem a város, hanem a vármegye pártfogolta és segítette. A főispán akkor gróf Nádasdy Lipót, alispán Ghyczy Ferenc, másodalispán Pázmándy Pál, főjegyző Ordódy János, főügyész Thaly Zsigmond volt. Egytől egyig pártfogói a magyar kultúrának és a színészetnek. Benke József és Kemény János voltak a komáromi »Magyar Játszó Társaság« igazgatói, akik társulatukkal 1811. május 8-án kezdték el előadásukat Komáromban Kotzebue magyarra fordított darabjával: »Popelli, vagyis a tso-dálatos egybetalálkozás« cíművel. Mint a Hazai és Külföldi Tudósításokban, Kulcsár István lapjában olvassuk, az előadás fényes sikert ért el. Az előadásokat a Zichy-kúriának egyik nagytermében tartották, ahol a tánemulatságokat is szokták tartani. Az akkor divatos Kotzebue darabjával kezdték a komáromi színészetet. Kotzebue 223 darabot írt és abból magyarra fordítva 103 darabot adtak elő magyar színpadokon.

Az első komáromi színiévadról vajmi keveset tudunk. Itt említjük meg, hogy Benke József színigazgató kétszer nősült, 19 gyermeke volt és első házasságából származott Laborfalvy Róza, Jókai Mór első neje.

Balogh István társasága 1816 táján járt Komáromban. Győrből hajón jöttek ide. Balogh maga kitűnő és ismert komikus volt, neje is jó, szép színésznő. Mindenütt, így Komáromban is nagy népszerűsége jutottak. A vármegye elhatározta, hogy állandó színház építését megengedi Balognak, sőt abban támogatja is. Szét is küldte a felhívásokat Balog színigazgató, hogy minél nagyobb segítséget gyűjtsön, de közben társasága meghasonlik és az állandó színház terve jó időre, sajnos, talán örökre elaludt. Balogék innét Tatára mentek.

1819. október havában Kilényi Dávid színtársulata jön Komáromba. Október hó 21-én volt a megnyitó előadás Szentjóni Szabó László »Mátyás király választása« című darabjával, nagy tetszés mellett. Az előadásokat ismét a Zichy-kúriában tartották. Mivel ugyanakkor német színészek is voltak Komáromban, az előadásokat naponként fölváltva tartották. Lehetett volna a magyar társulatnak előadásait a Dunasoron, a kishíddal szemben levő Neurihrer-féle »Fehér hajó« vendéglő emeletes épületében, vagy a Megye-utcában levő »Feketesas« fogadóban is tartani, de mivel a Zichy-család ingyen adta át a termet, gazdaságosabb volt ott maradni a magyar társulatnak is. Kilényi társulatának »Alföldi Nemzeti Játszó Társaság« volt a címe. Kilényiek komáromi szerepléséről csak egyetlen

tudósítás maradt fenn a Tudományos Gyűjteményben, nem kisebb ember írta, mint Jókai Mór édesapja, Ásvai Jókay József. Nagy elragadtatással ír a színi előadásokról. Kiemeli egyes német polgárok példás viselkedését a magyar színészet iránt. Ezek tüntetőleg járnak a magyar előadásokra, bár német színészek is vannak Komáromban. Így megdicséri Pozmann József »réfes« matériával kereskedő »Kalmár urat«, aki mind maga, mind felesége egy magyar játékokról nem maradna el. Megdicséri még Kőnig Károly és József fűszerszámos Kalmár urakat is. Sőt a várparancsnok, báró Finkenauai Veiss József tábornagy, bár nem tud magyarul, gyakran megnézi a magyar előadásokat. Kilényi színigazgató nagyon szerette az énekes előadásokat, operaelőadásokkal is kísérletezett, de persze ezeket nem kell igazi operáknak venni. Népszerű énekes darab volt akkortájt »Az újhold, vagy a vasárnapi gyermek«. Ebben az énekes darabban lépett föl Komáromban először Déryné is. Kilényi Komáromban 72 napig volt 1819-ben és 31-szer játszottak, a többi normanapra, vagy a német előadásokra esett. A társulat a következő évben, 1820-ban is Komáromban maradt egész kikeletig. Ebben az évben szerződik a társulathoz Déryné, aki nem tud betelni naplójában a komáromi napok dicséretével. Nagyon jónak mondja a társulatot. A közön-

séget első felléptével meghódította, sokszor kihívták a zajos tapsok és ujrázások. Különösen tüntetőleg tapsolt neki a várparancsnok, akinek felesége gyakran meghívta őt hozzájuk ebédre, estélyekre. Tavasszal elhagyja Komáromot, de erős ígéretet tesz, hogy visszajön.

Kilényi hálából a komáromiak nagy pártfogásáért, társulatának »Komáromi Szín Játászó Társaság« címet adta és ezzel a címmel megy Pozsonyba is szerepelni. Az őszi évadot »Itthon vagyunk már!« című vígjátékkal és nagy sikerrel kezdte el. Október 11-én a vasas ezred Komáromon keresztül utazván, a tisztikar tiszteletére Egyveleget (Quodlibet) adtak és Déryné ezúttal is tüneményes sikert aratott.

Kilényi társasága novemberben elhagyta Komáromot, november 5-én már Győrben játszottak.

1821-ben a »Székesfehérvári Társaság« a megyegyűlés alkalmából négy előadásra Komáromba rándul. Aligazgatójuk Horváth József volt. Június 17-től 20-ig játszottak itt. A következő darabokat adták elő: Oktávia, Két férj felesége, A korzikaiak Magyarországon és Sapphó címűeket.

Ugyanebben az évben Ujfalusy Sándor társasága szerepel Komáromban, a Zichyházban, de a társaság leégett és föloszlott. A színingazgató feleségével a Nyitrán működött Kilényi társulatához szerződött. Ennek

az Ujfalusy társulatnak egyik tagja, Gál leírja, hogy egy özvegy fiskálésnénál voltak koszton, több színész ott is lakott. Ez a hölgy nagyon jól főzött, de mindig kellett valakinek a közelében lenni, akivel folyton zsörtölődött. Ez a Gál többször kiállott bűnbaknak. Hogy ki volt ez az özvegy fiskálisné, azt nem jegyezte föl. Ujfalusy színigazgató fia, Ujfalusy Sándor szintén színigazgató lett és apja után 50 év múlva ő is ellátogatott Komáromba.

A múlt század huszas éveiben Komáromban különösen megcsappant a színészet iránti érdeklődés. Ennek oka az, hogy csapás csapás után látogatta meg a várost: földrengés, nagy tűzvész és árvízveszedelem. Nem is igen sietnek ide a magyar színészek. 1825-ben október végén érkezik Komáromba Pergő Celesztin társulata. Három hétig voltak itt és mulattatták előadásaikkal a közönséget.

1827-ben a Székesfehérvári Társaság még működött és Horváth József igazgatása alatt ismét ellátogatott Komáromba. Itt nagyon rosszul ment a társulatnak és a színigazgató egész vagyona elúszott a komáromi szereplésben. A társulat sűgőja, Könyves Máté kiad Komáromban egy sűgőkönyvet Weinmüller Bálint betűivel, de ebből se tudunk meg többet a komáromi szezonról, mint azt, hogy komáromi szereplésük pártolás hiányában csak rövid ideig tartott.

1828. november végén Fülöp János társasága érkezik Komáromba. A Zichy-ház nagytermét már évekkel ezelőtt nem kapta meg a magyar színpad, hanem az udvaron volt egy pajtaszerű épület, ennek az emeletén játszottak egy darabig a színészek, de ezt a raktárféle épületet is lebontották és zsidó imaházat építettek a helyébe. Id. Szinnyei József szerint 1811-ben egyetlen egy zsidó se lakott még Komáromban. Szóval a színészeknek új helyet kellett keresniök. A régi temető felett, a disznópiacon, a mostani Kossuth-, előzőleg Rozália-téren épült új fecskendő-, vagy másként mázsaházban ütöttek tanyát, nem messze a mostani Rozália-kápolnához. Aki szeret Komárom multjában kutatni, bizonyára szívesen veszi, ha megemlíttjük, hogy a pozsonyi kapu táján volt valamikor a kis Rozália-templom, inkább kápolna és ott volt a Kálvária is, de a Nádorvonal építésekor ezeket lebontották. A Kálvária faszobrait akkor vette meg Szarka János uram és csinálta velük azt a vaskos tréfát a monostori szállójében, amire a személyhajó is megállott.

A társulatnál volt Hivatal Anikó is, igen tehetséges fiatal művésznő, akibe fűligszelelmes volt Frankenburg Adolf, a későbbi neves író. Anikó után a szerelmes lovag hamarosan megjelent Komáromban. »Ószinte vallomások« című művében leírja, hogy:

»Erős hózivatar közt — éppen Miklós napja volt — érkeztem Komáromba s a duna-melletti egyik kocsmába szálltam. Itt találkoztam a társulat sűgőjával, aki azonnal elvezetett Anikóhoz. A piacon lakott, nem messze a magtártúl, ahol a vándor Thália ideiglenes sátorát felütötte«. Anikó, aki viszontszerette Frankenburgot, szintén oda volt az örömtől. Aznap este az előadás után — Béla futását adták — nagy lakomát rendeztek. A társulat tagjairól azt írja: »Majdnem valamennyien rendkívüli események által lönek e pályára kényszerítve. Egyiknek mátkája másához ment férjhez. Egy másikat mostoha anyja incselkedései üzték el az apai háztól. Egy harnadikat barátjának alávalósága vetett a legsanyarúbb állapotba. Egy negyediknek az a szerencsétlensége volt, hogy alig vették be kispapnak, apját máris egy egészséges unokával lepte meg. És így tovább. A hölgyekről hallgatok... Maga Anikó se részesült bátyja házában Kaposvárott a megfelelő bánásmódban, amint azt többször elmondá, s valamint ötöt, úgy a többi társnőit is, nem a hajlam, hanem a szükség kényszerítette e tövises pálya választására!«

Ekkor divatban volt Komáromban, hogy apró gyerekeket is elvittek színházba, hogy ott tanuljanak, okosodjanak. Így került Jókai is negyedfél éves korában a színházba,

amikor közbekiabálásával megzavarta az előadást. Jókai még arra is emlékezett, hogy valaki pogácsával kínálta meg és így akarta elcsittítani, de Jókai nem hagyta magát megvesztegetni és rendíthetetlenül kiabált tovább is. Beöthy Zsigmond a Rozália-téren egyik házában otthont ad a színészeknek azzal a kikötéssel, hogy a gyerekei szabadon járhatnak a színelőadásokra.

Ez aztán hatással is volt mind a három Beöthy-gyerekre, hamarosan hajlamot éreztek a színműíráshoz.

Megemlékeznek a régi források egy komáromi borbélylegényről, Kaján uramról, aki annyira megszerette a színészetet, hogy az egész színiévad alatt ő borotválta a társulatot, természetesen ingyen, csupán tiszteletből és rajongásból. Nemesak a műhelyében várta a színészeket, hanem fölment a színpadra és ott, a próbák alatt is borotválta. Némelyik színész hiába kapálózott, hogy hiszen tegnap is megborotválta, nem volt irgalom, újra neki állott.

Komlós Ferenc Dániel igazgatósága alatt 1829 nyarán a Dunántúli Színjátszó Társaság jelent meg Komáromban és a szigeti nagy fa árnyékában fölállított arénában játszottak. Akkor még a sziget tele volt fűzfával és posvánnyal, ami termelte a veszedelmes szúnyoghadat a nézők és a játékosok nem kis bosszúságára. A társulat büszkesége ismét Hivatal Anikó, később

Lendvay-Latkóczyné volt, a közönség dédelgetett kedvence. Volt a társulatnak egy Nagy István nevű tagja, aki nem tudta a komáromi szokást, hogy itt a férfiakat tens uram helyett nagy uramnak szólítják, igen meg volt hatva, hogy olyan hamar megismerték őt, mert azt hitte, hogy a nevéen szólítják mindenütt. Csak később lógott az orra, amikor megtudta a valóságot.

1833. május havában Győrből, ahol akkor társulata játszott, Komlósy Ferenc színigazgató átjött Komáromba megnézni, hogy hol lehetne alkalmas színkört építeni, mert a szigeti nagy fa melletti aréna a nap heve és a szúnyogok miatt nem volt nagyon alkalmas. A dunai híd szigeti hídfőjénél volt egy hatalmas épület, amelyben a híd beszedésénél a szerszámokat szokták tartani. Ez igen alkalmas hely volt színielőadásokra. Komlósy meg is kérte a tulajdonost, id. Szinnyeai atyját és e szeretetreméltó mecénás nemcsak ingyen engedte át a helyiséget, de a saját költségén színpadot és a nézőteret is berendezte. Komlósy társulata pünkösdi hava 27-ik napján meg is kezdi előadásait ebben a kényelmes arénában »Zoltán, Árpád fejedelem fia, vagy a világosvári menyegző« című nemzeti vitézi játékkal.

A társulatnál volt ezuttal is Hivatal Anikó, de már férjével, Lendvayval járt nálunk. A társulat 18 előadást tartott Komáromban.

Nem minden nap, csak kedden, esütörtökön, szombaton és vasárnap voltak előadások. A pénztár délután ötkor nyitott, az előadást hatkor kezdték. Az előadás kezdetét hat, a pénztárnyitást három ágyúlövéssel jelezték. Helyárak, vagy mint a színlap jegyzi »bemenetel ára«: első hely 50, második 25, harmadik hely 15 krajcár volt váltópénz cédulában. Ennek a színiévadnak összes színlapjai megvannak a budapesti Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Az aréna mellett volt egy cigánynak a putrija, ahol éktelen zajjal eszkábálta a repülőhídhöz szükséges szegeket. Előadási napokon öt órakor be kellett fejeznie a munkáját, hogy ne zavarja az előadást.

Garay János, az Obsitos népszerű szerzője június 26-án Komáromban volt és megnézte a társulat búcsúelőadását. Erről a Honművész című lapban igen elismerőleg írt. Nagy élőképzet is ígért a színlap: »Zrinyi hősi halála« címmel, de a hirtelen jött zápor ezt a tablót elmosta.

A komáromi színpártolók között első helyen állottak a bencésrend tagjai. Az itt működő Czuczor Gergely is lelkes híve volt a magyar színészetnek. Akkor szokásban volt, hogy az ünnepelt színésznehöz búcsúversezetet írtak. Ilyen vers több mint ezer jelent meg akkoriban. Komlósynéhoz is írt Czuczor Gergely ilyen búcsúversezetet, amelyet a Honművész című lap le is közölt.

Balogh István színigazgató hét személyből álló társulatával 1834. elején jött Páparól Komáromba. A kis társulat tagjai nagyobbrészt újoncok voltak a színpadon, de azért a komáromi közönség elég melegen pártolta őket, amint Czuczor tudósításában olvassuk. Két hónapig vergődtek itt, akkor Balogh igazgató a Böny községben működő Fekete Gábor igazgatót hívta föl, hogy jöjjön Komáromba. Feketéék később Esztergomba kerültek és Balogh biztatására onnét jöttek Komáromba és március 8-án megkezdték előadásaikat. Fekete társulata nem sokáig lehetett Komáromban, mert már ugyanezen év májusában Komlósy Ferenc társulata látogatott el ide és megkezdi előadásait a szigeti arénában.

Az 1834-iki év végén Baky Gábor igazgatása alatt egy kis társulat jön Komáromba és december 20-án »Vanda, a krakói hercegnő« című 5 felvonásos drámával megkezdi előadásait. 17 esti előadás után, 1835. január 18-án fejezték be előadásaikat a »Kísértő fehér szüz, vagy a lelkek viadala éjjélkor« című darabbal.

Id. Szinnyei József, Komárom nagynevű szülöttje megírta a komáromi magyar színelészet történetét a mult század harmincas évéig. Sajnos, hogy értékes munkája ma már elfogyott, megjelenésekor se jelent meg nagy példányszámban, mint különlenyomat a Komáromi Lapok 1881., 1882., 1883.,

1884-ki évfolyamából. 55—60 éve ennek, bizony kevesen élnek már azok közül, akik ezt akkor a Komáromi Lapokból olvasták. Szinnyei József többet ad ebben a művében, mint a komáromi színészet történetét, mert úgyszólván felöleli az egész magyarországi színészet multját. Amelyik színész Komáromban csak egyszer is játszott, annak megírja egész élete történetét, színészvándorlásait, kóborlásait. Abban az időben pedig a színészi pálya olyan volt, hogy az egész országot be kellett kóborolnia, ha meg akart élni a kultúra vándora. Nagyon sok értékes adat válnék közkinccsé, ha Szinnyei művét újra kiadná valamelyik színészegyesület.

Nem tudjuk biztosan, hogy a Szinnyei József által említett és 1852-ben épült sétatéri nyári szinkörrel mi lett, mert a színészek négy évre rá, 1856-ban már Szarka uram kertjében fölállított pajtában játszottak. Lehet, hogy a sétatéri arénáért sokat kellett fizetni, Szarka János pedig ingyen adott helyet. Néhány szinlap maradt meg ebből az időből. Egy 1856. szept. 20-i szinlap már a sziniévad végét kezd jelezni, mert jutalomjátékról szól. Hetényi Laura tartotta ekkor jutalomjátékát a Nagymihály utcai (most Deák Ferenc utca) Szarka kastély kertjében. Szigligeti Ede énekes vígjátékát: »A pütkösdi királyné«-t adták. A társulatnak igazgatói voltak: Hetényi József

és Molnár György. Az előadást hét órakor kezdték. Akkor még nem volt elterjedve a petróleum lámpás és faggyúgyertyával világítottak, ha besötétedett. Azért kezdték ilyen korán, hogy a világító anyaggal takarékoskodjanak, meg aztán a közönségnek se volt kellemes későn, sötétben hazabotorkálni a nem világított utcákon. Rendszeren lámpásos gyerek ment értük, aki világította az utat. A színházi helyárák 30 krajcárnál kezdődtek és 12 krajcárnál végződtek. A szinlap azért is értékes, mert teljesen magyar szövegű, ami akkor nagy szó volt, hiszen az elnyomatás korát élték akkor szegény elődeink. A társulat másnap, szept. 21-én búcsúzik a komáromiaktól a »Bíbor és gyász« című drámával.

Három évvel később, mint egy régi szinlap mondja, Kőszeghy Endre szintársulata játszik a sétatéri arénában. Június havában egy hátborzongató drámát adnak: »A sírásó, vagy a lelkek járása Karácsony rémes éjszakáján« címmel és felsőbb engedéllyel. A darab Kőszeghy igazgató és felesége »külön hasznára«, vagyis jutalomjátékként ment. A szinlap rettenetes borzalmas dolgokat ígért: a szinpadon vadfarkas robog végig, szájában emberkoponyával, lesz tűzokádó kígyó, a levegőben szellemek úszkálnak, a hold a felhők között világítani fog, a hó esik és a sírokat hó és zuzmara fedi, dermedtő hideg is lesz, a szél állandóan

fújni fog, embernagyságú csontváz halad végig a színen és tüzes vaddisznó robog végig, a sírköveken baglyok ülnek és huhognak, a sírkövek rózsabokrokká változnak át stb. stb. Képzeltető, hogy tódult a komáromi közönség erre a sok ígéretre. A színlap azonban mást is ígér: hat komáromi kislány az előadás előtt táncot fog lejteni. Ezeket a kisasszonyokat Hillei Emma táncosnő tanította be, aki egyik felvonásközben lengyel táncot lejt. Az élelmes direktor számított arra, hogy a föllépő kisasszonykákat az egész rokonság, aprajanyója megnézi, hát a gyerekek belépődíját 20 krajcárban állapította meg.

1864-ben Völgyi György igazgató jár Komáromban. A színészek Nérey Ferenc vendéglőjében, a mostani Dózsa Vigadó emeletén játszanak. Éppen a búcsúelőadás színlapja maradt meg. Nov. 13-án búcsúzik a társulat »Hinkó hóhérlegény és Maritta hóhér leánya« című regényes színművel. A búcsúzó sorokban panaszolja az igazgató, hogy a társulatnak olyan rosszul ment, hogy még a napi kiadásokat se tudták bevenni, kéri a közönséget, hogy legalább búcsúzáskor töltsen meg a nézőteret.

1869. aug. 7-én kezdi meg előadásait a sétatéri arénában Kocsisovszky Jusztin daltársulata. Föltűnő, hogy a színlapon ott ékeskedik a német felírás is. Az igazgató ezt bizonyosan a németül beszélő tisztikar

kedvéért tette. Kocsisovszky társulata opera és operett társulat volt. Ilyen még nem járt Komáromban. Több operettet adtak itt: »Orpheus a pokolban«, »Szép Heléna« és az első magyar operettet: »A szerelmes kántor« című víg operettet, amelyben csárdást és palotást táncolt az egész személyzet.

Ekkor bejárta az egész világot egy igazán látványos darab: »Az ördög pirulái«. A budapesti Népszínház is felkarolta, de nem ez volt az első magyar előadása ennek a darabnak. Azt a mult század hatvanas éveiben a Budai Szinkör helyén adták. Az egykori ujságokban olvastam, hogy hónapok kellették a színpadi gépek, süllyesztők, emelők és egyéb eszközök elhelyezésére. Mélyen le kellett ásni a földbe, hogy a gépeket a színpad alatt el tudják helyezni. Később az élelmes vállalkozó tovább folytatta világkörútját és így került aztán a Népszínházba a 80-as években, de már akkorára a gépezet egyrésze elromlott és a népszínházi előadás nem versenyezhetett a budai előadásokkal. Ezzel a látványos darabbal a vidéki szintársulatok is kísérleteztek, persze nem az eredeti gépezettel, hanem amit maga a szintársulat rendezője össze tudott tákolni. Az ördög piruláival Kocsisovszky is megpróbálkozott Komáromban. Több napi szünet előzte meg az előadást a látványos darabra való előkészület miatt.

Ez a darab sok komikus esetet rögtönzött

a kis, vidéki színpadokon. Amikor a keszt-helyi premontrei gimnáziumba jártam, a Tapolcán időző kis ripacs társulat is előadta az Ördög piruláit, szörnyen eltorzítva. A beigért nagy szenzációra mi diákok is átmentünk. Egy jelenetet is csináltak a darabban, a színésznek pulykává kellett átváltoznia. Ezt egyszerűen úgy oldották meg, hogy a színész kiugrott a színpadról és egy pulykát dobta be. Ez nem lett volna baj, de a pulykának fejébe szállt a szereplés dicőség, megvadult, nekirugaszkodott és az összes lámpákat összetörte, kevés híja, hogy tűz nem keletkezett. A hatóság aztán betiltotta ezt a pulyka-szerepet.

Kocsisovszkyéknak elég jól ment Komáromban, még a Nőegylet javára is tartottak előadást. A társulat gyakrabban szereplő tagjai: Bokody, Tihanyi, Budai Nelly, Gyulainé, Pesthy. A szezon aug. 7-től szept. 26-ig tartott.

Ez évben még egy társulat próbálkozott Komáromban: Keleti László énekes, népszínmű, vígjáték társulata. Az év végén jöttek, a Nérey-teremben játszottak, de sajnos, nem nagy erkölcsi és anyagi sikerrel. Felvonásközökben »Hátszegvidéki csörgős román táncot« mutatott be Egry Kálmán, aki ezzel — a színlap szerint — Debrecenben hatalmas sikert ért el. A búcsúelőadást hirdető színlapon Keleti igazgató panaszolja, hogy a közönség nem támogatta őket,

kéri, hogy legalább a búcsúelőadását nézzék meg tömegesen. Arról már nincs értesülésünk, hogy szót fogadott-e a komáromi közönség.

Kocsisovszkyék 1871. augusztus havában újra itt vannak. A zenés darabokat a helybeli katonazenekar kíséri Seifert Antal karmester vezetésével. Ez az első eset, hogy Komáromban a magyar színészetet katonazenekar támogatja. A műsoruk igen változatos. A társulat olyan nagy pártolás mellett játszott, hogy aug. 30-án az igazgató új bérletet nyitott. Szept. 24-én szomorú köztelességet teljesít a társulat: átmegy Győrbe, a színigazgató, Kocsisovszky temetésére. Itt jegyezzük meg, hogy Kocsisovszky a szabadságharc alatt otthagya a szini pályát, honvédeknek állott be és századosi rangig vitte. Később visszatért első szerelméhez, a szinpadhoz. A harctéren szerzett betegség csirája megőrizte életét. Olyan kedvelt, népszerű ember volt, hogy temetésén több, mint négyezer ember vett részt. Halála előtt azt kívánta, hogy a társulat maradjon meg és azt Lászi Vilmos vezesse. Lászi színigazgatója alatt 1872-ben el is jön a társulat Komáromba. A szezont husvét hétfőjén kezdték a Nérey-teremben. E terem tűzveszélyes volta miatt Vörös Benő ügyvéd egy tűzoltókészüléket állított a szinpadra. Sok népszinművet adtak és három Shakespeare darabot is. A társulat kedvencei voltak: a

Lászi-pár, Siposné, Dézsi, Kendi, Tihanyi, Gárdonyi. A közönség pártfogása egyre nő. Nyári szezont is tartanak, amely szeptember végén fejeződik be. A bérletből magából 500 forint volt a tiszta haszon. Vendégszerepel Komáromban az elhunyt igazgató leánya: Molnárné, szül. Kocsisovszky Borbála és Molnár György, a jeles színész. A társulat a legnagyobb meglepéssel távozik Komáromból.

Természetesen a régebbi idők szokásához híven a színikritikában mindenkit uraztak és asszonyágoztak, a sűgót, a színlaposztót. 1871-ben megjelent és még abban az évben megszűnt Komáromi Lapok egyik színházi kritikában többek között azt írja: »Sajnos, hogy a színházterem kevés látogatót tisztelhetett!« A Kocsisovszky társulatnál szereplő Nagy Juliáról azt írja egyszer a kritikus: »Oly szép kertészleány volt, mintha csak ápolt virágai közt nőtt volna fel«.

1871-ben szintén divatba jön, hogy a színelőadásokat egyéb fölléptekkel tarkítják. Így Nagy Jakab tilinkóművész és Hunyadi ostorművész lépnek föl felvonásközökben. Az ostorművész valószínűleg karikás ostorral pattogatott a színpadon, bár a színpad elég kicsiny volt.

Nagy Jakab tilinkóművésről azt írja a helyi sajtó, hogy Komárom város szülöttje és hogy művészkörútát tesz Magyarországon, különben pedig Schweizben lakik állandóan.

Ugyanebben az évben azt írják egyik színésztől, hogy művész, de ha örömet akarja kifejezni, azt olyan visítón hangon adja elő, hogy a közönség befogja fülét.

Régi komáromiaktól azt hallottam, hogy Krecsányi társulata is szerepelt Komáromban, sajnos azonban se régi színlapot, se egykori újságcikket nem találtam erre vonatkozólag.

A Lászi Vilmos vezetése alatt működő Kocsisovszky színtársulat többször ellátogat még Komáromba. 1875-ben is folyamodik a városhoz, hogy a sétatéri arénában előadásokat tarthasson. Lászi azonban kérelmével elkésett, mert előzőleg már Szuper Károly igazgató kapta meg az engedélyt, aki április 15-én el is kezdte előadásait »A falu rosszá«-val. A közönség kedvencei voltak: Krecsányi Flóra, Erdősné, Ligeti, Ujvári.

1876. júniusában Aradi Gerő színtársulata játszik az arénában. Két hónapig tartott az évad. Aradiné, Timárné, Hegedűsné, Kovács, Némethy, Ujfalusi Gizella, Toldy, Némethy Kornélia, Gerő, Rajz, Veszprémy, Gálosi, Znojenszky, Hegedüs voltak a nevesebb tagok. Karmester Znojenszky volt.

A közben szintén Komáromba jött német színészet miatt Aradiéknak olyan rosszul ment, hogy az előadásukat abbahagyják, a nemezis azonban a német színészeket

is eléri, a közönség közönyét ők is érzik és hamarosan elmennek innét. Ekkor Aradi társulata folytatja előadásait, hogy a hirdetett bérleteket lejátszák. A szezon végén Hollósy Károly gyermekelőadást tart az arénában, amelynek igen nagy a sikere, de a Komárom című lapban a kritikus igen leszólja az eféle gyermekelőadásokat. Aradiék műsorán sok a népszínmű, operettekkel is megpróbálkoznak, de ezeket az előadásokat a kritika nagyon gyengének mondja.

1876. szeptember havában Allesch Ede igazgató 30 tagból álló felső-ammergaui Krisztus-játékokat tartott az arénában, de pártolás hiányában hamarosan elmegy innét.

1877. július 17-én kezdi meg előadásait a sétatéri nyári színkörben Mansberger Jakab győri színtársulata Tóth Ede Toloncával. Hunyady Margit, Berkiné, Beődy, Lánghe Etel, Vinczéné, Mikei, Berényi, Bényainé, Márkus Anna, Mikeiné, Zajonghy, Parraghy, Ujvári, Beődyné, Alszeghy Ilona a társulat főbb szereplői. Sok népszínmű szerepel műsorukon, operettet is adnak zongorakísérettel és a kritika eléggé dícséri előadásaikat. Szemrehányást tesz a kritikus a katonaságnak, hogy amíg a német előadásokat katonazenekar kíséri, a magyar színigazgató ezt nem tudja kivinni. Egy operett előadást végignézett

János főherceg, a későbbi tragikus végű Orth János, aki éveken keresztül Komáromban állomásozott és a komáromiaknak kedvence volt. Érdekes, hogy a kritikus többször figyelmezteti a szereplőket, hogy a közönséggel a színpadról való beszélgetést hagyják abba. Azt is szóvá teszi, hogy a karzat gyakran zajong és a nézőtérre beengedett kutyák marakodása nem egyszer a legszebb jeleneteket teszi tönkre. »Hát miért jár a színházba a rendőrkapitány, hogy ilyesmik is megtörténnek?« — kérdi a kritikus.

Bíró Sándor színikazgató társulata 1878. február 7-én kezdi meg előadásait a Nérey féle teremben, Sardou Viktor »Jó barátok« című vígjátékával. Bágyoni Szabó Ödön, Szakáll, Bíró, Halász, Rónay Karolin, Szakállné, Kovácsné, Bezsényiné voltak a főbb szereplők.

Ebben a szezonban adták: »A két komáromi bakter« című énekes játékot, de a szerzőjét nem jelzik, valószínűleg egy meglévő darabot fejeltek meg komáromi ízlés szerint. A társulat március 24-én búcsúzott el a komáromiaktól az »Angyal Bandi« című népszínművel. A műsoruk elég változatos volt. Egyszer a tűzoltóság javára is játszottak, de olyan csekély érdeklődéssel, hogy csak az inspekciós tűzoltók jelentek meg.

Balogh György színikazgató 1878. júliu-

sában négy előadásra jön Komáromba a budapesti Nemzeti Színház művésznője, Szathmáryné Laczkóczy asszony vendégszereplésével. Sajnos, nem sikerült a vendégszereplés, mert a közönség távol maradt a színháztól.

Beődy Gábor győri színikerületi igazgató társulata a pozsonyi fényes eredményű szereplése után Komáromba jön és 1879. július havában megkezdí előadásait az újonnan épített arénában. A társulat nevezetesebb tagjai: Kissné Árpási Kató, Mikei, Beődy-né, Dezséry, Nikó Lina, Folinusz, Gerő Lina, Boros, Berkyné, Folinuszné, Adami Piroska, Kiss Ferkó, Somló Sándor, Kissné, Alszeghy Ilona. A társulat főszerelése, ruha- és díszlettára kifogástalan, az előadások jók, mégis a közönség közönye megöli a szeszont. A helyi lap, a Komárom, szemére veti a közönségnek, hogy volt rá eset, hogy német társulatot támogatott és most egy kiváló magyar társulat kénytelen innét tovább vándorolni. A társulat műsora is kifogástalan volt, de a komáromiak közönyt nem törte meg.

A következő évben, 1880. júniusában, Beődy Gábor színigazgató az előző év csalódásai után újra megkezdí előadásait Komáromban. A társulat pár új taggal bővült. Hiába minden, a 8 hétig tartó szereplés ismét eredménytelen volt. A társulat a kitünő előadások dacára csalódottan hagy-

ta itt a közönyös Komáromot. Egy ízben a Renz cirkusz zenebohócai, egyszer pedig két légtornász három öl magas trapézon telt házat vonzottak ugyan, de az anyagiakon nem sokat segített.

1881. júliusában megint Beödy színigazgató kopogtat be hozzánk. Esztergomból, ahol teljesen leégett, jön Komáromba a társulat, de sajnos, itt is nagy csalódás éri őket, a komáromiak közönye túltesz az esztergomiakén. Mihályfy Károly és Ujházy Ede vendégszerepelnék később és ez megmozdítja a komáromiakat, tömegeesen mennek színházba. Megpróbálkoznak látványos darabbal is és elő merik adni az »Utazás a föld körül 80 nap alatt« című darabot. A kritikus azt írja, hogy különösen tetszettek az utánzott elefántok. Augusztus végén befejezték a szezont.

1882-ben Balogh Alajos színigazgató télen, februárban jön Komáromba és a Nérey teremben játszik. A színlapon két nevet látok, két leendő színigazgatóét: Balogh Árpádét és Monori Sándorét. (Később mind a kettő színigazgató lett.) Vendégszerepel Tamássy József igen nagy érdeklődés mellett. Tamássyt a bencés székház is meghívja ebédre, ahol sok felköszöntő hangzik el. A komáromi műkedvelő gárda pedig a színházteremben rendez estét tiszteletére. Hamarosan táncra perdülnek és ebből Tamássy is kiveszi a részét. Tamássy gyö-

nyörű dalai egészen elbűvölik a hallgatóságot. Egyszer bemutatják Munkácsy világhírű festménye után: Krisztus Pilátus előtt című néma képletet, ami igen tetszett a komáromiaknak. Április közepéig maradnak itt.

Mándoky Béla és Beödy Gábor színigazgatók 1882-ben a nyári szezonra Pozsonyból Komáromba jönnek. A társulathoz tartozik Laczkó Aranka, a nagytehetségű színésznő, aki később a kolozsvári Nemzeti Színház primadonnája lett. Még most is gyakran szerepel a budapesti rádió előadásaiban. Vendégszerepelt Vizváry Gyula. Operával is kísérleteznek: előadják Hunyady Lászlót kétszer is. Augusztus végén mentek innét Pápára. A komáromi szezon 84 napig tartott és ez idő alatt 72-szer volt előadás.

Mándoky igazgató a következő, 1883-ik évben is Komáromban van. Június 2-án kezdi előadásait. Panaszkodik a kritikus, hogy az itt időző cirkuszba tódul a közönség, de bezzeg a színház üres. Ez Komárom — írja. Megrója a színigazgatót, hogy miért nyomatja ki németül is a magyar darabok címeit. A társulatnál van a komáromiak kedvence: Folinusz pár, Laczkó Aranka.

Mándoky Béla társulata Komáromból Balatonfüredre megy és onnét pótszezonra augusztus végén visszajön. Nagy a közöny, pedig a társulat nagyon jó.

1884-ben Sággy Zsigmond tart nyári szezonot az arénában. Április 5-én kezdi, ami kicsit korán volt a szellős színkörben. Soly-mossy Ede és felesége vendégszerepel. A közönség közönye miatt április 21-én eltávozik a társulat.

Június 7-én már Jakab Lajos társulata játszik a színkörben. Vendégszerepel náluk Veress Sándor, a későbbi operaházi tag és felesége. Megbirkóznak az Ember tragédiájával is. Kétszer adják. Július 27-én Érsekújvárba mennek.

1885. május 9-én újra ittvan Jakab Lajos társulata. Veress Sándor és felesége már leszerződött tag. A jó társulat állandóan a közönség közönyével küzd. Július 2-án távoznak Tatára.

1886. június 1-én Somogyi Károly színtársulata nyitja ki a színház kapuit. Az arénát előzőleg átalakították úgy, hogy lég-huzam már nincs a nézőtéren. A közönségben erősen csalódva, augusztus elején elmennek innét.

1887. június havában Sággy Zsigmond színigazgató gárdája kezd játszani az arénában. Vendégszerepel Blaha Lujza, természetesen hatalmas sikerrel. Komáromi tartózkodása alatt állandóan ünnepelték a nemzet csalogányát. Egyszer előadás után csónakkal bevitték az egyik dunai malomba. Gyönyörű holdvilágos éjjel volt, szélcsend, a szigeti kertekben egy-egy csalogány csat-

tozott, de aztán Blaháné is elkezdett énekelni. Gyönyörű hangja messze elszállott, elbűvölt mindenkit és mint a költő mondja:

»Búsan merengve hallgatott a táj...«

Blaháné a »Parasztkisasszony«, a »Tót leány«, a »Koldúsdiák« és a »Kornevillei harangok« című darabokban lépett föl. A társulat előadta az Ördög piruláit is, ami nagy merészség kis színpadon. Az Ördög pirulái különösen azért tetszett a komáromiaknak, mert mint mondták: »kiadós darab, érdemes érte fizetni«. Tudniillik éjfél után 2 órakor volt vége az előadásnak. Július végén távoznak innét.

Csóka Sándor színtársulata 1888. június végén kezdi a szezont. Sajnos, Csóka is leég. De ez a rosszul sikerült szezon se riasztja el Völgyi György igazgatót és szeptember 2-án megkezdí előadásait. Tatárol jön hozzánk ez a veterán színész, aki már 40 éve működik ezen a rögös pályán. Az öreg színész bízik Komáromban, ahol ő többször megfordult. Kissé csalódott. Október 1-én zár kaput a nyári színház.

Sághy Zsigmond színigazgató újra eljön és 1889. június elején megkezdí előadásait. Hegyi Aranka vendégszerepel fényes sikerrel. A dalárdakertben tiszteletére estélyt adnak, ahol a kedves ünneplés központja. Jászai Mari is eljön és ő is óriási sikerrel lép föl. Július végén vége a szezonnak. A társulatlól néhány színész ittrekedt Ko-

máromban, ezek pár előadást még tartanak. Még ebben az évben december havában újra megpróbálja itt a szerencsét Völgyi György igazgató. Nem tud más termet szerezni, mint a Schnell-féle vendéglő termét, amely színelőadásokra igen kicsi volt, hiszen a színpad a terem felét elfoglalta. Szegény Völgyi megint csalódott Komáromban, a közönség nem támogatta. Amint a kritikus írja, a társulat Komáromhoz képest gyenge volt, de hiszen itt nagy, erős társulatok is leégtek.

1890. május havában Pesti Ihász Lajos és Dobó Sándor kettős igazgatása alatt működő társulat kezdi meg a színiévadot. Nagyon jó társulat volt. Mátray Margit volt a primadonna. Még ekkor is előfordult, hogy felvonás közben valaki fellépett. Így egyszer egy táncmester mutatta be a keringő és a szóló magyar táncban a tudását a közönség nagy tetszése mellett. Július elején vége az évadnak.

A következő évben, 1891-ben, ugyanez a két igazgató színtársulata játszik itt. Veress Sándor, a pesti Opera tagja vendégszerepel. Innét Tatára mennek, ahol Eszterházy Miklós gróf külön színkört építtetett és ott játszott a társulat pár hétig.

Makó Lajos, a szegedi színház igazgatója, 1892. június elején nyitja az évadot. A társulat igen jó volt és a közönség is eléggé támogatta. Július elején zárták be az arénát.

1893. május közepén Dobó Sándor igazgató kopogtat be Komáromba, mint régi ismerős. Társulata nem a legerősebb és a zenekar különösen gyenge. Kiváló szereplők Szigethy Lujza, Csókáné, Kaczér Nina, Lomniczy, Németh, Dobó. Komárom szülöttje Kopácsy Juliska vendégszerepel három estén. A társulat július elején Tattára távozik.

Komjáthy János, a győr—soproni színházak igazgatója 1894. május 24-én kezdi meg előadásait igen jól szervezett társulatával.

Valósággal csoda történik: a komáromiak szorgalmasan járnak színházba, a társulat annyira meghódította a közönséget. A közönség kedvencei: Komjáthy-pár, Folinusz-né, Miklósi Ilona, Sziklay Kornél, Csillag Amália, Szende Anna, Perényi, Békési, Szilágyi. Ujházy Ede vendégszerepel a társulatnál, amely július elejéig marad Komáromban. Komjáthy színigazgató a következő évben, 1895. június elején újra ittvan Komáromban és a csoda tovább folytatódik, a közönség melegen támogatja állandóan a társulatot. A helyi sajtó panaszkodik, hogy kicsi a színpódium, különösen a páholy kevés. Reménykedik, hogy majd az állandó színház kérdését is meg lehet oldani, ha a Dalegyesület új otthont talál, egyben ott színházat is lehet építeni. A társulat tavalyi tagjain kívül Szabó Irma, Szilágyi, Kovács,

Szilassy Riza, Peterdy, Szende Anna, Rubos Árpád, Rontai Boriska új tagok. Ujházy Ede ismét vendégszerepel.

A szíinigazgató bevezette a népelőadásokat igen alacsony helyárrakkal. Vasár- és ünnepnapokon tartott ilyeneket. Összesen 90 előadást tartottak és augusztus elején elhagyják Komáromot. A helyi sajtó a legnagyobb elismerés hangján ír a társulatról és a színházat pártoló közönségről.

1895. május 23-án a budapesti Opera balettkara tart előadást néhány este a nyári színkörben. Igen nagy a siker. Felvonásközben a híres komáromi cigányprímás, Lakatos Ferdi játszik nagy elismerés mellett.

Komjáthy harmadszor is ellátogat Komáromba és 1896. június 3-án megnyitja az aréna kapuit. Társulata az előző évekéhez hasonlóan jó. A közönség támogatása kissé lecsendesedett, de azért elég tűrhető. Július 26-án tartják a búcsúelőadást meleg tüntetések között. A komáromiak megszerették a Komjáthy-társulatot és nehezen válnak meg attól.

Komjáthy szíinigazgató igen szép fizetést adott tagjainak. Egyszerre három primadonát tartott havi 200 forint fizetéssel, ami akkor nagyon szép honorárium volt. A tenorista Hunffy Imre, a baritonista Békési Gyula szintén nagy fizetést kapott. Békési később Relle Iván pozsonyi társu-

latához került, ahol szintén nagy sikerei voltak. Amikor Nádai Ferenc és Ujházi Ede vendégszerepeltek, egy fellépésükért 60 forintot kaptak.

Dobó Sándor 1897. május havában újra ittvan társulatával. A társulat kisebb méretű, de elég jó. Sziklay Kornél, Rajz Ödön, Könyves Jenő, Bérczy Gyula, Balogh, Deli, Szarvasi, Fóthy Frida, Holéczy Ilona, Pozsonyi Julia, Panyiczky Irma, Udvardy Vilma a társulat főbb szereplői. Július 4-én búcsúznak a Kornevillei harangokkal. Innét Siófokra mennek.

1898. május 26-án Somogyi Károly jónevű színigazgató kezdi meg a nyári szezont. Angyal Ilka (később férjhezment Kömlődre Klár birtokoshoz. Angyal Ilka írta az Árendás zsidó című népszínművet), Körösy Juci, Somogyiné, Peterdy, Ligeti Mari, Szekula Sárka, Lipcsey Józsika, Bodroginé, Hunyady József, Andorfy Péter, Bérczi Gyula, Bihary Ákos, Ligeti Margit, Benkő Jolán, Füredy voltak a főbb szereplők. Vendégszerepelt Hegyesi Mari. Hat heti szereplés után július elején búcsúzik a társulat, amely igen beférkőzött a komáromiak szeretetébe. A következő évben, 1899. június elején Somogyi színigazgató újra megkezdi előadásait. Társulata jórészt az előző évi és a közönség örömmel fogadja őket. A társulat új tagjai B. Csik Irén, Forray Ferike, Szilágyi, Bognár, Szóhner

Olga, Balla Kálmán, Lányi Edit, Körös Juci, Szilágyi Dezső. Komárom szülöttje Kesztlér Ede, a neves színész vendégszerpel és minden fellépténél telt ház tapsol. Hat heti szezon után július közepén Balatonfüredre megy a társulat. Az akkori divatos nagy női kalapok állandóan szerepelnek a színlapokon és a színi kritikákban. Állandóan kérik a hölgyeket, hogy vegyék le a hatalmas, két embert eltakaró kalapjaikat, de a hölgyek ezekre a kérelmekre füttyültek és bizony nem ültek le a nézőtérre kalap nélkül.

Még ugyanez év szeptember elején Komáromba jön Deák Péter zombor—bajai színigazgató és bele mer kezdeni az előadásokba. Sajnos, merészsége nem sikerült. Az előző szezon kimerítette a közönség zsebeit és szegény Deák nagyon leégett. Főbb szereplők: Pálfi Nina, Lónyai Piroska, Murányi Juliska, Beczkói, Gyárfás, Lórándi, Palágyi. Karnagy Ligethy. Szeptember 19-én befejezik az évadot Verő György Oroszlánvadász című operettjével.

Talán a világ legmerészebb emberei a színigazgatók. Hiába minden csalódás, azért újra neki mernek vágni. Ime Deák igazgató is 1900 májusában ismét idejön szerencsét próbálni. A komáromi közönség azonban Komjáthyék kitűnő társulata óta nagyon igényes és gyengébb társulatot nem igen támogat. Deákék küzdenek a közönnyel. Ven-

dégszerepel Ujházy Ede. Egyszer végignézi az előadást Beöthy László és Bródy Sándor. Július 14-én vége az évadnak.

1901. június 21-től augusztus 10-ig Kövesi Albert társulata játszik Komáromban. Arady Aranka, Makó Ayda, Nagy Dezső, Almássy, Károlyiné, Benedek, Ragányi Iza, Kömley Gyula, Károlyi Lajos, Tarnay Leona, Fehér Olga, Radványi, Németh Jolán, Latabár Árpád, Radványi Dezső, Várfalvi Anna a főbb szereplők. Ez évben is vendégszerepel Kesztlér Ede, az aradi színház későbbi tagja, aki azonban elhagyta a színpályát később és a bírói pályára ment. Vendégszerepelt még Szirmay Imre, Ujváry Ede és Folinusz. Előadják Erkel Hunyady Lászlóját, de az operaelőadás nem sikerült. A színészettel kapcsolatban a Dalegyesület hangversenyt ad a színkörben. A színészek egy rövid darabot adtak, utána a dalkör hangversenyezett. A társulatot a közönség melegen pártfogolta és a helyi sajtó se fukarkodik a dicséretekben.

1902. május 16-tól július 20-ig Balla Kálmán igazgató társulata játszik a nyári színkörben. Balla Kálmán, Balláné Csik Irén, Garay Ilonka, Göbölös Vilma, Hevesy Gusztika, Károlyi Leona, Bíró Verus, Balázs Sándor, Czakó Vilmos, Somogyi Károly, Tihanyi Vilmos, Utasi Tivadar, Fehér Vilmos a főbb szereplők. Kesztlér Ede, a komáromiak kedvenc színésze már felesé-

gével, Kápolnai Juliskával vendégszerepel állandóan telt házak előtt. A szezon alatt egy este vendégszerepel a budapesti Tarka színpad. Fellép Kormai Berta a »Rózsabimbó és a méh« kedves dal előadásával, Baumann Károly és Gyárfás Jenő szerepelnek még.

Márkus Emilia a Kaméliás hölgyben, a Vörös tájárban és a Nők barátjában vendégszerepel. Az egymással állandóan polemizáló komáromi sajtó tagjait Márkus művészete kibékítette és küldöttségileg hatalmas rózsacsokrot nyújtottak át neki, amit ő igen melegen köszönt meg. Sziklay Kornél is vendégszerepelt.

Balla Kálmán társulata nagyon rossz anyagi viszonyokkal küzdött. Sárközy Aurél főispán, Tuba János és mások aláírásával gyűjtőíveket bocsátottak ki a társulat fölsegítésére.

Csaknem tíz esztendeig, 1903-tól 1911-ig Mezei Béla a komáromi nyári szezon igazgatója. A közönség hamarosan megkedvelte Mezeit, mert mindig jó társulattal jött. Moly Margit Sándor, Julia, Jávor Aranka, Vihary Lajos, Földesi Vilmos, Lajtay Károly, Kertész Rezső, Szántó, Szalma, Szabó Irma, Árkosi Vilmos, Szalóki Dezső, Komáromi Gizi, Halász Anna, Vadász, Kerner Jenő karnagy-zeneszerző, Czakó Mici, Egri Berta, Füredi Ilonka, Radó Aranka, Szalai Gyula, Pozsonyi Lenke,

Bakó Lajos, Fehér Olga, Székely Ilonka, Záhorszky Mariska, Pataki Róza Halmay Kornélia, Rajz Irén művészi játéka még most is él a komáromiak emlékezetében. Ha kissé rosszul ment a társulatnak, a Keszler-pár föllépte mindig megmentette a szezont. Két hétig szoktak szerepelni, állandóan telt ház előtt. Mezei rendszeren a nyári szezont két részre osztotta, tartott úgynevezett pótszezont is. Augusztusban társulatával legtöbbször elment Pöstyénbe és ott terjesztette a magyar kultúrát.

1909. novemberében Szabadhegyi Aladár a Katolikus Legényegyletben kezdi meg a téli szezont, de nagyon rosszul sikerült ez a vállalkozás. Hiába, Komárom kicsi ahhoz, hogy téli színdarabot fenn tudna tartani. Két vendégszereplés: Kápolnai Irén tánc- és énekművésznő és Szentgyörgyi Lenke telt házat vonzott ugyan, de a szegény színészek nyomorán nem segített sokat. Három hétig vergődtek itt. Katona Terus, Szabadhegyi, Salgó Ilonka, Olasz Mariska, Kepes Laura, Csanádi Lenke, Szecskai Árpád, Korányi Jolán a főbb szereplők.

1912-ben Kövesi Albert színtársulata jön Komáromba. 1901-ben Kövesi már volt Komáromban társulatával. Előző évben, 1911-ben a nyári arénát lebontották. Kövesi a katonai lovardában fölállított színpadon tartotta előadásait. Révész Ilonka, Feledi

Boriska, Dési, Forgács, Vákár, Inke, Pataki, Gömöri Vilma, Sugár, Fekete Etel, Kövesi Mariska, Dési, Gálitzky, Forgács, Füzes Anna, Perényi Sári, Semerjey Tibor karmester a főtagok. Egy izben Gyöngyi Izsóék tartanak kabarét telt ház mellett, de a közönség nem volt megelégedve az előadással. Beregi Oszkár és a Kesztlér-pár vendégszerepelt. Egy este Ferenczyék tartanak kabaré estét Ferenczy Matóka 11 éves csodagyermekkel. Kövesiék két hónapig voltak Komáromban.

1913. szeptemberében a Kat. Legényegyletben kezdi meg előadásait Könyves Jenő staggione társulata. Székely Ilona, Aranyosi Irén, Lengyel Józsa, Havas Frida, Szegő Ilona, Szalóki Szidi, Mátrai Józsa, Rajz Ilona, Alapi Nándor, Könyves Jenő, Margitay Gyula, Szilágyi Aladár, Pintér Dezső, Nagy Gáspár, Debreczenszky Gusztáv, Szántó Ferenc, Rédei Sándor a főszereplők. 14 napot akartak itt tölteni, de egy nappal meg kellett rövidíteni a szezont, a közönség annyira került a színházat, pedig a társulat elég jó volt és a műsoruk is művészi, változatos. Hogy el tudjanak utazni, helyi műkedvelőkkel kabaréelőadást rendeztek, amely elég szép házat hozott össze. A helyi sajtóban elkeseredett cikkek jelennek meg, hogy Komárom álmódzik állandó színházról, ahol két hétig nem

tud megélni egy staggione társulat. Cirkusz kell ide, hangzik el nem egyszer.

1914. június elején újra Komáromba jön Mezei Béla debreceni színigazgató. A katonai lovardát átengedik neki, amelyben Boldoghy Gyula és társa nyári színekört állított össze. A társulat igen jó és a műsor elsőrangú. A zenét a katonazenekar látja el. Halassy Mariska, Bányay Irén, Szalay Gyula, Fehér Gyula, Batizfalvy Elza, Oláh Gyula, Kassay Károly, Serfőző Etel, Pajer Margit, Nagy Aranka, Márkus Angela, Borbély Lili, Fehér Sári, Egri Berta a főbb szereplők. Verdi Trubadúrját is előadják szép sikerrel.

A világháború szelét már lehetett érezni. Ez elsöpörte a komáromi színházat is, a katonazenekar nem kísérhette az előadásokat, a lovarda is kellett a katonaságnak. A szezont július közepén hirtelen bekezesztik. A társulat jó volt, a műsor is, de a közönség közönye nem törött meg.

A katonai lovardában fölállított nyári színekör nem valami jó hely volt, rossz volt az akusztika és a hátrább ülők alig hallottak valamit az előadásból. A páholyban ülőknek aztán megengedték, hogy székeiket a zenekar mellé vigyék és ott hallgatták az előadást.

1916. szeptember 2-án a Kisduna partján levő, azóta már lebontott Maitz-féle Apolló moziban kezdi meg előadásait Sza-

bados László színikazgató. Végh Gizi, Mé-
száros Aranka, Sarlay Mariska, Ballay Mar-
git, Molnár Kató, Vimeczenz Ilona, Róna
Rózsi, Filó Jolán, Rajz Irén, Zöldi Her-
min, Ernyey, Böszörményi, Nagy Gyula,
Jakabffy voltak a főbb szereplők.

A társulatot nagyon fölkarolta a közön-
ség, csaknem mindennap telt ház előtt ját-
szottak. A szezont szeptember végén fe-
jezték be.

1917. januárjában Fehér Vilmos színtár-
sulata jön Komáromba és a Kollégium
emeleti nagytermében játszanak a közön-
ség igen meleg pártolása mellett. Peéry
Ilus, Áldori, Záró Gizi, Homoki Margit,
Füredi, Donát Ilona, Ungváry Mária, Bog-
nár János, Krecsányi Flóra (Krecsányi szín-
igazgató nővére) voltak a főbb szereplők.
Március elején mentek el Komáromból.

1918. augusztus 31-én Szabados László
színikazgató újra eljön társulatával és a
tisztikaszinó nagytermében játszik. Végh
Gizi, Csipkés Vali, Fáskerti Maca, Zsolnay
Manci, Mester Karola, Deák Gyula, Barna
Andor, Békefi, Kelen Rózsi, Bíró Erzsi
a főbb szereplők. A közönség meleg pár-
tolása mellett október végéig maradtak itt.

1919-ben, már a cseh megszállás alatt,
augusztus 2-án Polgár Károly, a pozsonyi
magyar színház igazgatója Komáromba jön
társulatával és a Kat. Legényegyletben meg-
kezdí a szezont. Budai Ilonka, Bodán Mar-

git, Parányi Piri, Falus Imre, Hegyesi Nándor, Faludi Kálmán, Megyeri Olga, Asszonyi László, Erdélyi Irma, Győri Gyula, Takács Mariska, Fenyő Irma, Liszt Ferike, Miklós Bözsi, Nagy Pál, Bencze Sári, Iván Sándor, Zitás, Rubinyi a főbb szereplők. A kitűnő, nagyvárosi igényekre szervezett társulat augusztus végéig maradt Komáromban. A közönség elég lanyhán viselkedett, csak a szezon végén melegedett föl.

Polgár Károly később ismét eljön Komáromba, de akkor csak prózai műveket ad elő a társulat, zenés darabokat nem.

A cseh megszállás alatt a következő színtársulatok tartottak előadást Komáromban: Földessy Sándor, Faragó Ödön és Iván Sándor társulata. E társulatok mind a Kultúrpalota emeleti nagytermében játszottak. Mindahárom nagyon jó társulat volt, a közönség a legmelegebb szeretettel támogatta. E három társulat szereplése után a Jókai Egyesület lebontatta a színpadot és az ez után jövő Földes Dezső társulata már a Kat. Legényegyletben játszott. Ez utóbbi társulat többször megfordult Komáromban, változó szerencsével. Más hiába folyamodott ezért a kerületért, mindíg ez a társulat kapta meg.

A cseh megszállás alatt Komáromban járt társulatok tagjai közül nagyobb szerepkört tölthettek be: Budai Ilonka, Oláh Gyula, Fenyő Irma, Faludi Kálmán, Holdi Juci,

Horváth Böske, Belák, Kovács Kató, Sándor Aranka, Benedek Lenke, Mihályi Lici, Mihályi Ernő, Mihályi Vilcsi, Földes, Galletta, Fáy, Juszth Gyula, Vágó, Farkas Pali, Csillag Ilus, Kornély Mária, Gergely Irma, Kollár Mária, Bokor Margit.

A cseh megszállás alatt nagy segítségére voltak a magyar kultúra fennmaradásában a komáromi műkedvelő gárdák. Ilyenek voltak: a Kath. Legényegyleté, a Komáromi Dalegyesületé, az Iparosköré, a Ref. Ifjúsági Egyleté, az Egyetértés Műkedvelőgárda és a vasasok Hajnalpir gárdája. A komáromi műkedvelők már előbb is nagy szerepet vittek. 1881-ben például a komáromi műkedvelők köre hat előadásra bérletet nyit. Főbb szereplők Tuba János, Kacz Lajos, Balkay Adolf. 1899-ben is működik egy lelkes gárda, amely egyenesen az állandó színház javára tartja előadásait. Szijj Ferenc, Pathó Flóris, Rácz Elemér, Czéh István, Hankó Gyula, Pázmány Ágota és Vanda voltak a főszereplők.

A cseh megszállás megszűnése után vitéz Jakabfy Dezső, vitéz Bánky Róbert és Vértés Károly színigazgatók keresték fel Komáromot kisebb-nagyobb szerencsével.

Jakabfy és Bánky társulata igen jó, erős volt, de sajnos, a komáromi közönyt egyik se tudta megtörni.

A most, 1941-ben Komáromban szereplő Vértés Károly társulata már harmadszor

van nálunk és az idei szezon megnyitása 1941. december 4-én igen szép reményekkel kecsegtet.

A komáromi színészet történetében forduló pontot jelent az 1911-ki esztendő. Ez év szeptemberében bontották le a sétatéri nyári színekört, amely a gesztenyefák árnyékában olyan sok kellemes estét nyújtott a magyar színészetnek. Akkortáiban reményleni lehetett, hogy Komáromban kőszínház épül, siettek hát lebontani, hogy így jobban kiverekedhessék az állandó kőszínházat. Aztán jött a világháború és az állandó kőszínház tervének — úgy látszik — örökre befellegzett. Különben is éppen a komáromi színészet története bizonyítja, hogy Komárom kicsi ahhoz, hogy állandó színházat eltarthasson. Legfeljebb olyan módon lehetne építeni kőszínházat, mint Léván: együtt van a színház, mozi, bál- és táncterem, vendéglő, szálloda, kávéház. Ha nincs színelőadás, megy a mozi és így kiegészítik egymást. A lebontott nyári színház még most is betöltené hivatását: nagy színpad, lejtős, nagy nézőtér bársony ülésekkel, lesüllyesztett zenekar, kétoldalt páholyok, igen nagy karzat. Ráfogták, hogy korhadt, pedig javításokkal, pótlásokkal akár századokig eltartott volna. A lovarda táján az első nyári színekört 1852-ben építették. A nézőtér nyitott volt és a közönség mindig esernyővel ment színház-

ba. A színpad és az öltözők voltak csak fedettek. Hittrich József nyug. városi főpénztáros említi, hogy gyermekkorában a színkör melletti fákra másztak föl ők gyerekek és onnan élvezték végig ingyen az egész előadást. Ezt a faalkotmányt lebontották és Mikos Nándor komáromi épületvállalkozó nagyon szép, emeletes, tágas nyári színkört épített, amely díszére vált a sétatérnek. Ez azonban 1877-ben leégett. A hajléktalanok húzták ott meg magukat télen, sőt a szerelmesek titkos találkozó helye is volt az aréna. Elég az hozzá, hogy porig leégett. Ennek a helyére is épített új arénát Mikos Nándor, de ez már nem volt olyan tetszetős. Megnyitás után panaszkodott is a közönség, hogy kicsi és igen lég-huzatos. Erre Mikos kibővítette és átalakította. 1887-ben ezt az arénát is lebontják és az anyagot átviszik az út tulsó felére, a gesztenyefák alá és ott építik föl újra. Az előbbinél nagyobb és kényelmesebb lesz. Ezt adják el 1911-ben a bokrosi gazdaságnak, ahol mint pajta, vagy kocsiszín folytatta tovább pályafutását. A gazdasági cselédeknek szerzett ez legnagyobb örömet, mert a bársony üléseket kiosztották közöttük.

Kedves följegyzéseket találunk a komáromi színészetről dr. Kiss Gyula ügyvéd, lapszerkesztő visszaemlékezései között. Emlékszik a Lászy Vilmos vezetése alatt mű-

ködött Kocsisovszky társulat daliás művésze Tihanyi Miklóstra (később a Népszínház elsőrangú művésze), aki bár vezető szerepet töltött be a társulatnál, nem szégyelte kihordani a színlapokat. Akkor az nem volt szégyen, sőt a színlaphordás joga csak jobb színésznek járt ki. Vizváry Gyula is Komáromban kezdte színipályáját, ő sem vetette meg a színlaphordást és a búcsúzó cédulát, amelyen az állott, hogy »Se pénz, se posztó, búcsúzik a színlaposztó«. Ez a hatvanas években történt és amikor a nyolcvanas években vendégszerepel Komáromban, meg tudja mutatni azokat a boltokat, ahol a búcsúzáskor nem adtak neki semmit, legfeljebb azt a tanácsot, hogy kár ilyen erős embernek kerülni a kapát, kaszát. Emlékszik Tóth Edére, a Falu rossza írójára, aki Komáromban is szerepelt, mint színész. A színházi ruhatárt is ő kezelte és nem derogált neki szétfeszített ruhákat összeöltögetni. Láta nem egyszer varrogatni a színházi ruhatár előtt, amely nem volt más, mint egy elhagyott piaci árus bódé. Láta itt Németh Györgyöt és Szuper Károlyt. Mindakettő irodalomtörténeti alak, mert együtt színészkedtek Petőfivel, sőt Németh György több hónapig lakótársa volt Petőfinek Székesfehérvárott. Szuper hátrahagyott feljegyzéseiben sok értékes adatot szolgáltatott Petőfi életrajzához.

Előzőleg már említettük, hogy Hollóssy Károly színész gyermekelőadást rendezett. Ezen dr. Kiss Gyula is föllépett és nagy sikert aratott. Ez a gyermekelőadás még az emeletes színkörben volt és annyira tetszett a közönségnek, hogy meg kellett ismételni. Kiss Gyula még ismerte Kiss Ferkó híres baritonistát és feleségét Árpási Katót, akit fiók Blahánénak hívtak az egész országban. A Kornevillei harangokban nálánál jobb Szerpolettet el se lehetett képzelni.

Kiss Gyula említi, hogy néha elsőrangú német társulat is működött Komáromban, ilyen volt Diegelmann Jakab társulata. A társulat nem egy tagja később a legnagyobb bécsi színházakba szerződött le.

Komáromban az utolsó német társulat 1886-ban működött. 1877. május havában Benke Béla színigazgató kezdi el a szezont. Ki hinné, hogy ez a jó magyar nevű férfiú német színigazgató volt, bécsujvárosi színigazgató és német társulatot hozott ide, Komáromba. Ennek mintegy rákontrázása, hogy ugyanazon évben, egy hónap múlva Mannsberger Jakab színigazgató német neve dacára, mint magyar színigazgató üt tanyát a sétatéri arénában.

A színészvilágnak és a színházlátogatóknak a színielőadások után a már említett vendéglőkön kívül népszerű helyük volt az Angol királynő szálloda. Ma már ke-

vesen tudják, hogy hol volt ez. Komárom élő krónikásától, Hittrich Józseftől tudtam meg, hogy az a Duna-parton volt, a mostani Bányai-házban. A szálloda és étterem a földszinten volt. De a közeli Magyar Király szálloda hamarosan legyűrte. Komárom tehát nemcsak egy egész ország nevét (Anglia) adta sétaterének, hanem itt történt meg az a csoda is, hogy a magyar legyőzte az angolt. Ismert szórakozóhely volt a Schnell-féle étterem is, ahol egyszer színészek is játszottak. Ez a Nádor, akkor Rácz-utcában volt, az Ipvitz-Ivány gyártelepen felül, a későbbi Fábiánné »Jó pásztor« vendéglője, ahová János főherceg is szívesen betért egy-két pohár borra. Jónévű vendéglő volt a Kokas vendéglő, a mostani Duna-, előbb EMKE-kávéház helyén.

Tuba János — szintén nagy színészbarát — feljegyzéseiben is találunk érdekes eseteket a komáromi színészetről. Elmondja, hogy Tamássy József, a híres népszínmű-énekes, először 1860-ban volt Komáromban. Idejutása nem volt olyan egyszerű. Sopronban a színtársulat tönkrement. Az igazgató, Hidassy Elek visszaélt a társulat bizalmával és a tagok ruháit, amikor azokat indulásra számítva becsomagolták, elzalogosította és megszökött. A nehéz helyzetbe jutott színészek Szigethy Imrét, a Nemzeti Színház későbbi jeles tagját megválasztották igazgatónak és nekiindultak új álló-

mást keresni. Így jutottak el Komáromba. Velük indult el Tamássy is, de ő egyik barátjával előbb Bécsbe látogatott el. Tamássy magyar ruhában járt, csizmáján hatalmas sarkantyú, erősen zsinórozott és pitykegombos kabátjára még magyaros subát is vetett, kalapja is egészen magyaros volt. Ez a magyar öltözet nagy feltűnést keltett Bécsben. Ha színházba mentek, nem az előadást, hanem őt nézte mindenki. A vendéglőben azt lesték, hogyan eszik a vad magyar. A rendőrség pedig magyar betyárt sejtett benne, állandóan kellemetlenkedett nála. Végre is Tamássy kiment a hajóállomásra, hogy a társulat után Komáromba jöjjön. A bécsi hajóállomáson azonban a rendőrség le akarja tartóztatni. Szerencséje, hogy ottvan egyik ismerőse, gróf Zichy Eduárd és megmagyarázza, hogy nem bakonyi betyár ő, hanem magyar színész. A bécsi rendőrség azonban nem akarja ezt a jó fogást elszalasztani, amikor Komáromnál kiszáll a hajóról, ott várja már Habit, az akkori komáromi rendőrfőnök. Az a szerencse, hogy színész kollégái kimentik kellemetlen helyzetéből. Az idejutás tehát nehezen ment, de a komáromi szereplés mindenért kárpótolja. Dédelgetett kedvence lett hamarosan a közönségnek, a legjobb társaságba jutott be. Akkor Szarka uram adott hajlékot a magyar színészeknek. Szarka János különösen meg-

szerette Tamássyt, elhalmozta minden jóval. Tuba szerint négy hónapig voltak ekkor Komáromban a színészek. Egészen új ruhatárt, díszlettárt szereztek. Olyan jól ment a társulatnak, hogy hűtlen igazgatójuknak is megbocsátottak, sőt Győrben az adósok börtönéből is kiszabadították és bevették a tagok sorába. Itt Komáromban is bajbakerült Hidassy, éppen előadás előtt akarták letartóztatni adósságai miatt. A színészek összeadták a követelt összeget és így megmenekült. A társulatban Tamássyn kívül Szigethy Imréné, Harting Mari és Tölgyessy Emilia tűntek ki. Tamássy innét ment vendégszerepelni a Nemzeti Színházba. Hatalmas sikere volt, de csak 9 év múlva szerződtek. A Csikósban és a Vén bakancsosban lépett föl szerződtetése előtt és olyan hatalmas sikert aratott, hogy Radnóthy igazgató, aki nem szerette a népszínművet, a közvélemény nyomására kénytelen volt szerződteni. Amikor Tamássy később újra Komáromban járt, boldogan emlékezett vissza a komáromi szép napokra.

Komáromujvárosban is többször tanyát ütött egy-egy színtársulat már a régebbi időben is, de különösen a cseh megszállás alatt, amikor a város kettészakadt, minden évben meglátogatta Ujvárost egy-két társulat. Egyszer Deák Lőrinc társulata az ujvárosi mozi helyiségében játszott. Itt sze-

repelt először Mészáros Ági, a főváros jelenlegi nagy művésznője.

* * *

De most már befejezem a komáromi magyar színészet történetét. Húzhatnám tovább is, felsorolhatnám az előadott színdarabok címeit, szerzőit, az összes színészek neveit, de ezzel csak száraz adathalmazt gyűjtenék össze, én pedig szórakoztatva ismertető leírást akarok adni.

A rohanó időben minden ki van téve az elmúlásnak, azért siettem megmenteni, amit még lehetett. Talán később előkerül pár régi színlap és talán lesz, akit szintén föllelkesít a komáromi színészet múltja és megírja azt, amire nekem eddig nem sikerült adatokat szereznem.

FORRÁSOK:

Komárom, hetilap.

Komáromi Lapok, hetilap.

Komáromi Ujság, hetilap.

Komáromi Hírlap, hetilap.

Komárom és Vidéke, hetilap.

Komárommegyei Közlöny, hetilap.

Komárommegyei Értesítő, hetilap.

Alapi Gyula: A komáromi színészet történetéhez. Komáromi Ujság 11. évf. 18—21.

Alapi Gyula: A komáromi színészet. U. o. 9. évf. 13.

Baranyay József: A komáromi nyomdászat és sajtó története.

Baranyay József: A komáromi sajtó történeti repertórium.

Baranyay József: Déryné »ifjasszony« Komáromban. Komáromi Ujság 14. évf. 30.

Baranyay József: A komáromi színészet száz év előtt. Komáromi Lapok 44. évf. 135.

Fülöp Zsigmond: Egy komáromi sűgőkönyv 1820-ból. Komáromi Ujság 14. évf. 29.

Kiss Gyula: Komáromi Almanach.

Kiss Gyula: Régi komáromi színészekről. Komáromi Lapok 34. évf. 74.

Magyar Játékszín Társaság. Komáromi Lapok 23. évf. 35.

Magyary—Szulpitz: Iskolai színjátékok Komáromban. Komáromi Lapok 4. évf 6—11.

Orion: Tavasz felé. Komáromi Lapok 4. évf. 13.

Sz.: Nekrológ Kocsisovszky Jusztin színigazgató felett. Komáromi Lapok 1871. 27.

Szinnyei József: Komárom. Naplójegyzetek.

Szinnyei József: Tímárház. Naplójegyzetek.

Szinnyei József: Bach-korszak. Naplójegyzetek.

Szinnyei József: A komáromi magyar színészet története.

Tuba János: Tamássy nálunk. Komáromi Lapok 3. évf. 9

Bayer József: A nemzeti játékszín története, két kötet.

Vály Béla: A magyar színészet története.

Frankenburg Adolf: Őszinte vallomások.

Molnár Aladár: A közoktatás története Magyarországon.

Déryné: Naplója.

Baranyay József: Régi utazások Komárommegyében.

Baranyay József: Fejedelmjárás Komárommegyében.

Előzetes színházi jelentések, régi színlapok.

Dr. Baranyay József munkái

I. TÖRTÉNELMI MUNKAI:

A esallóközi aranymosás. Komárom, 1911.
(Elfogyott)

A régi Csallóköz. Adatok Csallóköz történetéhez. Nagymegyér, 1911. (Elfogyott)

Fejedelemjárás Komárom vármegyében. Hazai, külföldi és exotikus fejedelmek, uralkodók, főhercegek, diplomáciai követek tartózkodása Komáromban és Komárom vármegyében a rómaiak korától egész napjainkig. Budapest, 1912.

A komáromi nyomdászat és a komáromi sajtó története. Budapest, 1914.

A komáromi sajtó történelmi repertórium. Budapest, 1914.

Régi utazások Komárom vármegyében a legrégebb időktől a múlt század közepéig. Komárom, 1928.

Atlantisz, az elsüllyedt világrész. A legújabb kutatások eredményei. Komárom, 1930.

Komárom a magyar népdalokban. Komárom, 1935.

A komáromi magyar színpeszt története 1811—1941. Komárom, 1941.

II. SZÉPIRODALMI MUNKÁI:

Miczi, Gizi, meg a Böske és egyéb elbeszélések. Győr, 1902. (Elfogyott)

Lucifer kisasszony és más egyebek. Budapest, 1908. (Elfogyott)

Balogh Etus éjszakái és egyéb történetek. Komáromi Kacz Endre eredeti rajzaival és a szerző arcképével. Komárom.

III. SZERKESZTETTE:

Csallóközi Lapok. Szépirodalmi és közgazdasági lap, 1903—1912.

Komáromi Ujság. Szépirodalmi és közgazdasági hetilap, 1913—1919.

Komáromi Lapok. Politikai és közgazdasági lap, 1923—

Barázda. Politikai és közgazdasági lap, 1923—1940.

Vagyunk. Szépirodalmi és tudományos folyóirat, 1920.

Komáromi Kalendárium. 1914—1919.

Csallóközi Naptár. 1921—1938.

Barázda Naptár. 1921—1936.

Komárom városi magyar közkönyvtárának címjegyzéke. Komárom, 1929, 1931, 1932, 1934, 1936, 1938, 1939, 1941. II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. füzet.